

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΔΥΪΣΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΥΠΟ

ΔΗΜ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Εἰς τὰς δημόδεις «κοσμογονικὰς παραδόσεις» δύναται νὰ περιληφθοῦν καὶ αἱ διηγήσεις τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, τινῶν ἐκ τῶν ζῳῶν καὶ φυτῶν, τῆς κατασκευῆς οἰκοδομημάτων καὶ ἐκτελέσεως ἄλλων πραγμάτων ἄλλ' ἐπροτίμησα νὰ περιλάβω αὐτὰς ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω τίτλον, διότι αὐταὶ κυρίως συνδέονται πρὸς δοξασίας, προελθούσας ἐκ τῶν δυϊστικῶν ἰδεῶν καὶ ἀντιλήψεων τῶν αἰρετικῶν κατὰ τὸν μεσαῖωνα Γνωστικῶν, Πανλικιανῶν καὶ Βογομύλων.

Ἐν τῇ παρουσίᾳ μελέτῃ δημοσιεύω ἀνέκδοτα κείμενα τῶν δημοδῶν διηγήσεων τούτων ἐκ διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος καί, μετὰ σύγκρισιν πρὸς ὁμοίας ἢ ἀναλόγους τῆς ρουμανικῆς προφορικῆς παραδόσεως, κάμνω σύντομον λόγον περὶ τῆς προελεύσεως αὐτῶν.

Α'. ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Θεὸς πρῶτον ἐφτείασε τὸν Ἀδὰμ καὶ τὸν ἔβαλε στὴν Παράδεισον καὶ ἐκαθόντανε μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ζῳᾶ, πού εἶχε φτειάσει πρωτότερα, καὶ ἐζοῦσε μὲ ἀμβροσίαν (ὅπως κατόπιον ἐζοῦσαν καὶ οἱ Θεοὶ τῶν Ἑλλήνων)¹, καὶ δὲν εἶχε καμμιὰ σκοτούρα ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶχε τὴν ἐγνοια νὰ μὴ χτυπήσουν τ' ἀστέργια τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ ἐβάσταγε τὶς κλωνές, πού τὰ εἶχε δεμένα, ἐφρόντιζε νὰν τὰ ἀνάβῃ τὸ βράδυ, γιὰ νὰ φωτίζη τὴ γῆ, καὶ νὰν τὰ σβένη τὴν αὐγὴ καὶ ν' ἀνάβῃ τὸν ἥλιο, γιὰ νὰ φωτίζη τὴ γῆ.

Βλέποντας τὸν Ἀδὰμ νὰ κάθεται καὶ νὰ παίζη μὲ τὰ ζῳᾶ, πού ἦσαν ἡμερα, χωρὶς καμμιὰ σκοτούρα, εἶπε μέσα του: «Μωρὸ ἐγὼ εἶμαι Θεὸς ἢ ἐκεῖνος ὁ κερατᾶς, πού κάθεται ξαπλωμένος καὶ δὲν τοῦ καίγεται καρφὶ γιὰ τίποτα!...». Ὁ Διάβολος

1. Ἐνταῦθα προφανῶς ὁ συλλογεὺς Χ. Κορύλλος παρεμβάλλει εἰς τὴν λαϊκὴν διήγησιν φράσεις ἰδικὰς του. Τὸ ἴδιον κάμνει καὶ κατωτέρω.

λος, πὸν κατάλαβε τί συλλογᾶται ὁ Θεός, γιατί ἦτανε πρῶτα ἄγγελος, πάει στὸ Θεὸ καὶ τοῦ λέει: — «Δίκιο ἔχεις γιὰ ὅτι σκέπτεσαι. Μοῦ δίνεις τὴν ἄδεια γὰν τοῦ δώσω ἴγὼ δουλειά, γιὰ νὰ μὴν κάθεται ἔτσι ἕξενόαστος;». — «Σοῦ δίνω, τοῦ λέει ὁ Θεός, γιὰ νὰ ἰδῶ τί θὰ κάμης!». Ὁ Διάβολος ἐπῆγε στὸ ἀργαστήρι του καὶ ἔφτιασε τὴν Εὔα, ὅσο ἐμποροῦσε ὁμορφη, καὶ τὴν ἐπαρουσίασε τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ εἶπε γὰν τῆς φουσήση προὐν ζωῆς, γιατί ἦτανε ψόφια. Ὁ Θεός, ἀφοῦ τὴν περιεργάστη καὶ τὴν ἐθαύμασε, ἐπαίνεψε τὸ Διάβολο γιὰ τὴν τέχνη του καὶ τὴν ἐζωνιάνεψε τὴν Εὔα. Τότες τὴν ἐπῆρ' ὁ Διάβολος κατὰ μέρος καὶ τῆς εἶπε κάτι λόγια στ' αὐτὴ καὶ τὴν ἔστειλε νὰ πάη στὸν Ἄδὰμ γιὰ συντροφιά του, πὸν τοῦ στέλνει ὁ Θεός. Ὁ Ἄδὰμ, σὰν τὴν εἶδε καὶ ἔμαθε πὸς τὴν ἔστειλε ὁ Θεός, εἰπὼν «οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν», ἐχάρηκε πολὺ καὶ τῆς ἔστρωσε μερικὰ συγκόφυλλα καὶ ἐκάθησε κοντά του. Ἀφοῦ ἐγνωριστήκανε καλὰ καὶ εἶδανε τί εἶχε ὁ ἕνας παραπάνου καὶ τί ἔλλειπε τοῦ ἄλλουνοῦ, ἀπ' τὴ χαρὰ του ὁ Ἄδὰμ ἐλησμόνησε τὴν ἐπιτολή τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ φάγη τὸ ξύλον τῆς γνώσεως τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν καὶ κατὰ παρακίνησι τῆς Εὔας, πὸν εἶχε διαταχθῆ ἀπὸ τὸ Διάβολο, τὸ ἔφαγε μαζί μὲ τὴν Εὔα. Ἔπραξαν τὸ πονηρόν!

Τότες τὰ θηρία ἀγριέψανε καὶ τοὺς ἐπέσανε ἀπάνου καὶ τὰ φειδία καὶ οἱ σκορπαῖοι καὶ τὰ ἄλλα κακοποιὰ ζῷα καὶ ὁ Παράδεισος ἐσηκώθηκε τὸ ἴνα πόδι. Βλέποντας ὁ Θεός ἕνα τέτοιο πρᾶγμα, ἔστειλε τὸν ἄγγελο μὲ τὴν πυρρίνην ρομφαίαν καὶ τοὺς ἔβγαλε ὄξω ἀπὸ τὸν Παράδεισο καὶ τοὺς εἶπε: «Ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου των φαγεῖν τὸν ἄρτον των». Γιὰ τοῦτο ὁ Θεός ἔδωσε ἐπιτολή νὰ μὴν ἔμπη ποτὲ γυναῖκα στὸν Παράδεισο, ἀφοῦ μὰ ὦρα ἐκάθησε ἡ Εὔα μέσα καὶ δὲν ἄφησε παλούκι στὸ φράχτη. Λένε πὸς ἡ Ἁγία Αἰκατερόνη ἐφόρσε φουσιανέλλες καὶ ἐμπῆκε γιὰ σπανὸς καί, δταν τὴν ἀνακαλύψανε, τὴν ἔβγαλαν ὄξω καὶ τὴν ἔβαλαν νὰ σιγυράη τὸ κοτιέτζι τοῦ Παραδείσου. Ὡστε ἄδικα νηστεύοννε οἱ γυναῖκες!

(Πελοπόννησος. — Λαογρ. Ἄρχ., χειρ. ἀρ. 2268, σ. 1218-19, συλλογὴ Χ. Κορούλλου, Ἀχαΐα-Ἡλις, 1926;). [Ἐφεξῆς: Λαογρ. Ἄρχ.=Λ.Α.]

2. Περὶ τοῦ ἀρνησαμένου τὸν Χριστὸν ἐγγράφως.

Ὅταν ὁ Ἄδὰμ καὶ ἡ Εὔα διώχτηκαν ἀπὸ τὸν Παράδεισο, ἤκλιγαν καὶ θρηνοῦσαν γιὰ τὰ καλὰ πού ἔχασαν. Μιά μέρα, καὶ πὸν γκιζεροῦσαν¹ κοντὰ σ' ἕνα ποντάμ., βλέπ'ν ἕναν ἄνθρωπο γὰ τς πλησιάζ'. Ἦταν ὁ Τρισκατάρατος καὶ ὁ πονταμὸς ἦταν ὁ Ἰορδάνης. Λέει στὸν Ἄδὰμ ὁ Τρισκατάρατος: «Ἔ, Ἄδὰμ, μὴ στενοχωριέσαι ἰγὼ θὰ σ' δώκω οὐλα τὰ καλὰ, πού ἴν' σ' γῆς, δταν θὰ μοῦ ὑπογράψ'ς ἰδῶ (καὶ τοῦ

1. ἐπλανῶντο.

δείχν' μιὰ πλάκα) διτι θὰ εἶσι πάντοτις δικός μ'». Ὁ καημένος ὁ Ἀδάμ ἔβαλι τ'ν ὑπογραφή τ' κι ὁ Τρισκατάρατος πῆρι τ'ν πλάκα κι πῆγι κι τ'ν ἔκρυνι σ' ἓνα βιρὸ¹ στὸ πουτάμ'. Ἡ πλάκα ἔμειν' ἱκεῖ ὡς ὅτον ὁ Χριστὸς βαφτίσ'κι στὸν Ἰορδάν' κι διαλύθ'κι τ' ὁμόλογο² τοῦ Ἀδάμ μι τὸ Σαϊτάν.

(Λυτικὸν Ζαγόριον Ἡπίρου. — Δ. Α. χειρ., ἀρ. 2453, σ. 77, συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, 1962).

3. Ἡ δημιουργία τοῦ λύκου.

Α'.

Τὸν παλιὸ καιρὸ ὁ Θεὸς ἔχτισε ὅλο τὸν κόσμον, ὁ Διάβολος ἔπλασε τὸ λύκο, μὰ ψυχὴ δὲ μπόρεσε νὰ τόνε δώσ'. Πῆγε κ' εἶπε στὸ Θεό, ἴγὼ αὐτὸ τὸ ζῶο τό ἄκαμα, τί νὰ τὸ κάμω νὰ περπατήσ'; Εἶπε κι ὁ Θεός, πᾶνε μέσα στὸ βουνό, κάνε ἓνα μαντρι, ἔμπα μέσα, βγάνε τὸ πόδι σ' ἔξω καὶ πές, «σῆκω, λύκο, φάγε με» καὶ θὰ περπατήσ'. Πῆγ' ὁ Διάβολος, ἔκαμε τὸ μαντρι, μπῆκε μέσα, ἔβγαλε τὸ πόδι τ' ἔξω κ' εἶπε, «σῆκω, λύκο, φάγε με». Ὁ λύκος σηκώθηκε κ' ἔφαγε τὸ πόδι τ'. Ἀπὸ τότες ὁ Διάβολος ἀπόμ'νε μ' ἓνα ποδάρι κ' εἶναι κουτσοπόδαρος.

(Ἀνατολικὴ Θράκη. — Κατ' ἀνακοίνωσιν τῆς Κας Ἑλληνικῆς Σταμούλη Σαραντῆ.

Β'.

Τὸ λύκο τὸν ἔφκειασε ὁ Διάβολος μὲ τέσσερα ξύλα. Ἦμα τὸν ἐτελείωσε, πῆγε στὸ Θεὸ καὶ τοῦ πε: — «Κύριε, ἔφκειασα ἓνα ζῶο, πές μου, πῶς νὰ τὸ ζωντανέψω». — «Μάλιστα, τοῦ πε ὁ Θεός, πῆγαινε καὶ πές τον: «Σῆκω ἀπάνω περπάτα καὶ νὰ φῶς τὸ πόδι τοῦ ἀφέντη σου». Ὁ Διάβολος γύρισε πάλι καὶ πῆγε ἐκεῖ, πὸν εἶχε φκειασμένον τὸ λύκο, ἀλλὰ τοῦ πε μονάχα: «Σῆκω, λύκε, καὶ περπάτα». Ὁ λύκος δὲ ζωντάνεψε. Ὁ Θεὸς κατάλαβε τί ἔγινε καὶ τοῦ λέει: «Πῆγαινε νὰ τοῦ πῆς ὅλα τὰ λόγια ὅσα σοῦ εἶπα». Ὁ Διάβολος τότε πῆγε καὶ τοῦ εἶπε ἔτσι. Ὁ λύκος ἐζωντάνεψε καὶ ἔφαγε καὶ τὸ πόδι τοῦ Διαβόλου. Ἀπὸ τότε καὶ ὕστερα ὁ Διάβολος εἶναι κουτσός. Ἀλλὰ καὶ ὁ λύκος, ἐπειδὴ τὸν ἔφκειασε ὁ Διάβολος μὲ ξύλα, ἔχει λαμὸ ξυλιασμένο, δὲ μπορεῖ νὰ τὸν γυρίση, ἂν δὲν γυρίση καὶ ὅλο τὸ κορμί του. Εἶναι καὶ μονάντερος. Ἔχει ἓνα μονάχα ἄντερο, ἀλλὰ χωνεύει καὶ τὴν πέτρα ἀκόμα. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ ἄνθρωπο, πὸν χωνεύει, λένε πῶς εἶναι μονάντερος σὰ λύκος.

(Αἰτωλία. — Δ. Α. χειρ., ἀρ. 148, σ. 1, συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1919).

Γ'.

Ἀφοῦ ὁ Χριστὸς φύλαγε τὰ πρόβατα, εἶχε καὶ μαζί του τὰ σκλιά. Καὶ παρουσιάζεται ὁ δαίμονας στὸ Χριστὸ καὶ τ' λέει: «Τ' εἰν' αὐτά;» — «Αὐτὰ εἶναι σκλιά»,

1. λακκούβα. 2. συμφωνητικόν.

τοῦ λέει ὁ Χριστός, «καὶ φυλᾶν τὰ πρόβατα». Λέει: «πρέπει νὰ ᾶχω κ' ἐγὼ ἕνα τέτοιο νὰ μοῦ φυλᾶν τὰ γίδια», ἐπειδὴς εἶναι τὰ γίδια τοῦ Διαβόλου. Τοῦ λέει ὁ Χριστός: «Θὰ σὲ ὀρμηνέρω δῶ νὰ φκείασης καὶ σὺ ἕνα σκ'λί. Θὰ πᾶς, ἔλκει, νὰ κόψης ἕνα κούτσουρο ἀπὸ μιὰ ἀγραπιδιά, γκορτζιά, καὶ θὰ τὴ κοντοκοριάσης, καὶ ἀφοῦ θὰ εἶναι ἴσο τὸ κούτσουρο, ἀπὸ δῶ κομμένο καὶ ἀπὸ κεῖ κομμένο, θὰ τὸ κλωτσήσης μὲ τὸ ποδάρ' καὶ θὰ τ' πῆς: «Σήκ' ἀπάνω νὰ φᾶς τὸν ἀφέντη σ'». Ὁ Διάβολος ἔφυγε κ' ἔκοψε τὸ κούτσουρ' ἀπὸ τὴν ἀγραπιδιά καί, ἀφοῦ τὸ κοντοκούριασε, πονηρεύεκε ὁμῶς μήπως σηκωθῆ καὶ τὸν φάη καὶ ἔφκειασε ἕνα λάκκο καὶ μπῆκε μέσα ὁ Διάβολος στὸ λάκκο καὶ ἔβγαλε τὸ ποδάρι τ' ὄξω. Καὶ τὸ κλωτσαεὶ τὸ κούτσουρο μὲ τὸ ποδάρ'. Καὶ τ' λέει: «Σήκω νὰ φᾶς τὸν ἀφέντη σου!» Κ' ἔτσι τὸ κούτσουρο ἔγινε λύκος καὶ τοῦ τρώει τὸ ποδάρ'. Καὶ γι αὐτὸ εἶναι κοντοσοδαίμονας καὶ ὁ λύκος εἶναι ἀλύγιστος, κούτσουρο¹.

(Πράματα Ἠλείου. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2302, σ. 580-81, συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, 1959).

Δ'.

Πίσ' ἀπ' τὴν Ἀστράκα, πού' ναι τὸ βουνὸ τὸ Λειβαδάκι τοῦ Ρομπόζ', ἰκεῖ πέρα κατοικοῦσι ὁ Χριστὸς μὲ τὸ Σαϊτάνη τὸ μιγάλο. Ὁ Χριστὸς εἶχε πρόβατα καὶ ὁ Σαϊτανᾶς εἶχε γίδια. Φθονοῦσαν ἕνας τὸν ἄλλο. Ὁ Χριστὸς ἔκανε καλὰ ἔργα, ὁ Σαϊτάνης κακά. Ὅτι ἔργα ἔκανε ὁ Σαϊτάνης, ὁ Χριστὸς τς ἔδωκε ἀναπνοὴ καὶ πνεῦμα. Ὁ Χριστὸς εἶχε τὰ πρόβατα. Ὁ Σαϊτάνης ἔφκειασε τὸ λύκο, γιὰ νὰ φάη τὰ πρόβατα τ' Χριστοῦ.

Γιὰ νὰ τὸν φκείασ', ἐπελέκησ' ἕνα κούτσουρ' ἀπὸ γκορτζιά (ἀγριαγλαδιά), γι αὐτὸ καὶ ὁ λύκος δὲν μπορεῖ νὰ στρέψ', γυρίζ' μονοκόμματος. Κι ὅταν τὸν τελείωσε «τί νὰ τοῦ πῶ τώρα Χρῆστο;». — «Νὰ τ' πῆς τρεῖς φορὲς «σήκω νὰ φᾶς τὸν ἀφέντη σ'». Κι σηκώθ' καὶ ὁ λύκος καὶ τό' φασε τοῦ Σαϊτάνη τὸ ἕνα τ' πόδ'.

Ὅστερα πάει ὁ λύκος νὰ φάη τὰ πρόβατα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστὸς ἀπόλυνε τὴ γκλίτσα τ' κ' ἔγινε σκύλος κ' ἐκνήγησε τὸ λύκο.

Ἐβαλαν τὰ γίδια νὰ τ' ἀρμέξουν' ὁ Χριστὸς ἄρμιγι καὶ ὁ Σαϊτάν'ς τὰ βάριγε, γιὰ νὰ περνᾶν μὲ τὴν ἀράδα μέσα στὴ στρούγγα καὶ νὰ τ' ἀρμέγ' ὁ Χριστὸς. Ἀλλὰ ὁ Χριστὸς μὲ τὸ τοιμπούκ' πού' εἶχε τὰ 'καιγε στὸ γόνα, τὰ βούλλωνε, γι' αὐτὸ δὲν ἔχουν μαλλιά στὸ γόνα, ἔχουν τὴ βούλλα του κ' εἶναι σημαδεμένα. Ὅσα σημάδεψε, ἡμέρεψαν. Ὅταν κατάλαβε ὁ Σαϊτάν'ς ὅτι ἡμέρεψαν τὰ γίδια, ἀπέταξε τὴ σκούφια

1. Σημειωτέον ὅτι ὁ διηγηθεὶς εἰς ἐμὲ τὴν παράδοσιν ταύτην Δ. Γ. Τσιλιγιάννης, ἐτῶν 37, κτηνοτρόφος, προσέθεσεν: «Ὁ λύκος δὲν μυρίζεται» (=δὲν ἔχει ὄσφρησιν), γιὰ τὸν ἔχει ὁ διάβολος φκειαγμένο ἀπὸ ἀγριογκορτζιά.

ὁ ἐκεῖνα πού' χε μέσ' στή στρούγγα, πού' ταν ἀνάρμεγα, καὶ τὰ λάκισε κ' ἔφ'γαν, καὶ αὐτὰ εἶναι τ' ἀγριόγριδα, πού' δὲν ἔχουν βούλλα καὶ τὰ κατέχ' ὁ Ζαΐτάν'ς σήμιρα¹,

(Σαρακατσάνοι Πατιγγου Ζαγορίου Ἡπείρου.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2453, σ. 195-97, συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, 1962).

4. Ἡ δημιουργία τῆς γίδας.

Α'.

Τῇ γίδα τὴν ἔφτειασ² ὁ Διάβολος καὶ οὐλα τὰ γίδια, ἀλλὰ δὲν ἐμπόρεσε νὰν τὰ κάμη νὰ κάθονται, γιὰτὶ δὲν ἐλυγάγαρε τὰ γόνατά τους καὶ ἔτοι ἔστεκόσαντε πάντα ὀλόρθα κ' ἐφοφάγαρε. Ὅταν συναπαντήθηκε μὲ τὸ Χριστό, τοῦ εἶπε ὅτι «ἔφτειασα ἓνα ζῶο, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰν τὸ κάμω νὰ κάτση χάμου καὶ μοῦ ψοφάει» καὶ τοῦ ἔδειξε τὰ γίδια. Τότες ὁ Χριστὸς ἔβγαλε τὴ βούλλα του καὶ ἐβούλλωσε τὰ γίδια στὰ γόνατα τῶν μπροστινῶν ποδιῶν καὶ ἀμέσως ἔκαθίσανε. Γιὰ τοῦτο τὰ γίδια ἔχουνε στὰ μπροστινὰ πόδια ἀπὸ μία βούλλα στὸ κάθε γόνατο, τὴ βούλλα τοῦ Χριστοῦ.

Ὅτι ἡ γίδα εἶναι πλάσμα τοῦ Διαβόλου φαίνεται ἀπὸ τὴ φτειασή της, διότι ἔχει κέρατα καὶ γένεια, ἐνῶ ἡ προβατίνα δὲν ἔχει δὲ βόσκει χάμου στὴ γῆ, ὅπως τὸ πρόβατο, ἀλλὰ σκαλώνει στὰ κλαργιά καὶ τρώει τὰ τρυφερὰ βλαστάργια καὶ ἔτσι καταστρέφει τὰ δάση. Τὸ χειρότερο ἀπ' οὐλα εἶναι καὶ ξετσιόπιωτη³, διότι ἐνῶ τὸ πρόβατο καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἔχουν κρεμασμένη τὴ νουρά τους καὶ σκεπάζουν (τὰ θηλυκά) τὰ κρῦφια μέλη τους, ἡ γίδα ἔχει σηκωμένη τὴ νουρά της καὶ φαίνονται οὐλα της.

(Ἀχαΐα - Ἡλις.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 1222-23, συλλ. Χ. Κορόλλου, 1926;).

Β'.

Μιὰ φορὰ, πού' βγῆκε ὁ Διάβολος, βαλθῆκαν μὲ τὸ Χριστὸ νὰ κάμουν δυὸ πράματα. Ὁ Διάβολος ἔφκειαζε τὰ γίδια καὶ δὲ μποροῦσαν νὰ γονατίσουν, διὰν κοιμῶνταν, καθόλου. Ὁ Χριστὸς ἔφκειαζε τὰ πρόβατα καὶ μποροῦσαν νὰ γονατίσουν καὶ κοιμῶνταν ὅλο τὸ μεσημέρι. Τὰ γίδια, πού' δὲν μποροῦσαν νὰ γονατίσουν, ἔφευγαν, ὅλο ἔφευγαν καὶ ὁ Διάβολος, πού' πάγαυε κοντά, ἀνάπαυη δὲν εὔρισκε. Ἀπόστιασε. Τότε ὁ Διάβολος ρώτησε τὸ Χριστό, πῶς τὰ κατάρφε νὰ κοιμῶνται τὰ πρόβατά του. Ὁ Χριστὸς δὲν τοῦ εἶπε τίποτα.

1. Διήγησις ὑπὸ Θ. Τσουμάνη, ἐτῶν 47, σκηνίτου Σαρακατσάνου.

2. ἀναιδής.

Τότε καὶ ὁ Διάβολος σοφίστηκε μὲ τὰ κέρατά του καὶ ἔκοψε μιὰ πέτσα ἀπ' τὰ γόνατα τῶν γιδιῶν καὶ τὰ κατέφερε νὰ γονατίζουν καὶ νὰ κοιμοῦνται. Ἐπὶ τότε καὶ ὅσοι μπόρουν τὰ γίδια νὰ γονατῶν καὶ νὰ κοιμοῦνται τὸ μεσημέρι.

Γιὰ νὰ ἐκδικηθῆ τὸ Χριστὸ ὁ Διάβολος ἔφκειασε τὴν ἀλεπού καὶ τὸ λύκο καὶ ἐπῆγαιναν καὶ ἔτρωγαν τὰ πρόβατα ἄρνια καὶ πρόβατα τὰ σακάτευαν. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, γιὰ νὰ τὸν ἐκδικηθῆ τὸ Διάβολο, ἔφκειασε τὸ μαντρόσκυλο καὶ αὐτὸς κνηγάει τὰ γίδια καὶ φεύγουν ἀπ' τὸ μπουλουκι.

Πάλι ὁ Διάβολος ἔφκειασε τὸ λαγὸ νὰ τρέχῃ πολὺ. Καὶ ὁ Χριστὸς ἔκαμε τὸ λαγωνικὸ νὰ κνηγάῃ τὸ λαγὸ.

(Αἰτωλία.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 868, σ. 22, συλλ. Νικολ. Ραμαντιάνη, 1927).

Γ'.

Τὰ γίδια ἦταν ὅλα ἄγρια ἦταν τοῦ Σατανᾶ. Καὶ ἀφοῦ ὁ Χριστὸς εἶδε ὅτι τὰ γίδια αὐτὰ ἦταν ὅλα ἄγρια, σκέφτηκε, πῶς θὰ τὰ κάμῃ ἡμερα. Καὶ λέει στὸ προσωπικό τ'. «Μαζέψετε αὐτὰ τὰ γίδια μὲ τὴ βοήθεια τῆ δικῆ μου, ἅς εἶναι ἄγρια, καὶ θὰ τὰ βάλωμε μέσ' ὃ ἓνα μαντρί».

Ἀφοῦ τὰ μάζεψαν τὰ γίδια καὶ τὰ ἔβαλαν μέσα σ' ἓνα μαντρί, τότε ὁ Χριστὸς λέει: «Καθίστε νὰ τ' ἀρμέξωμε». Ἀφοῦ ἄρμεγαν, συνεχούσαν, παίρνει ὁ Χριστὸς τὸ γάλα πὸ ἔπιε στὸ καρδάρ' καὶ τὰ σφράγιζε τὰ γίδια στὰ γόνατα καί, ἀφοῦ τὰ σφράγιζε, τὰ γίδια ἡμέρευαν, ἡμεροῦσαν καὶ κοιμοῦνταν ἐκεῖ.

Ὁ Σατανᾶς παρουσιάστικε στὴ στρουγγα. Καὶ ἀφοῦ τελείωσαν τὰ γίδια καὶ ἦταν λίγα μέσα, βλέπει μπροστὰ στὸ καρδάρι ἄσπρο γάλα καὶ τὰ γίδια νὰ κοιμοῦνται μπροστὰ ὅλα, ἡμερα, γιὰ τὸν Σατανᾶ τὸ γάλα ἦταν κόκκινο. Καὶ ἀπὸ τὴν τρέλλα τ' ὁ Σατανᾶς βγάζει τὴ σκούφια τ' καὶ προγγάει τὰ γίδια, πού ἔταν στὴν στρουγγα, καὶ ἔφυγαν καὶ ἔγιναν ἄγρια. Γι' αὐτὸ εἶναι καὶ ἀσφράγιστα, ἀγριογίδια, πὸν κοιμοῦνται μὲ τὰ πόδια τεντωμένα¹.

(Ποιήματα Ἡσιόπου.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2302, σ. 577-78, συλλ. Α. Β. Οἰκονομίδου 1959).

1. Ἡ διήγησις ἀνήκει εἰς τὸν Δημ. Γ. Τσιλιγιάννην, ἐτῶν 37 ποιμένα, ἐκ Πηραμάντων, γραμμ. γνώσεις τοῦ δημοτικοῦ. Κατὰ τὸν Παναγ. Τσιλιγιάννην, ἐτῶν 33, ποιμένα, μὲ γραμματικὰς γνώσεις τοῦ δημοτικοῦ, «ὁ Διάβολος, μόλις εἶδε τὸ Χριστὸν καὶ ἄρμεγῃ τὰ γίδια καὶ νὰ τὰ σφραγίσῃ ὅτ' αὐτὰ γόνατα μὲ τὸ ἀφρί, ἀμέσως πετάει τὴ σκούφια στὰ ὑπόλοιπα, πὸν ἦταν μέσα στὴ στρουγγα, καὶ ἀμέσως ἔφυγαν, ἐνῶ τὰ σφραγισμένα ἔμειναν ἡμερα». Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2302, σ. 578, συλλ. Α. Β. Οἰκονομίδου, 1959.

Δ'

Ὁ Χριστὸς εἶχε τὰ πρόβατα καὶ τ' ἄρμεγε κ' ἤβγαζε γάλα ἄσπρο. Ὁ Διάβολος εἶχε τὰ (γ)ίδια καὶ ἀρμέοντας ἔβγαζε γάλα κόκκινο σὰ γαῖμα. Γι' αὐτὸ παρακάλεσε τὸ Χριστὸ νὰ πάη στὴ στρούγγα του νὰ τ' ἀρμέξῃ μὰ βολὰ καὶ αὐτός. Πῆγε καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ἄρμεγε γάλα ἄσπρο, ἀλλὰ ἅμα τ' ἀπάρμεγε, τὰ βούλλωνε καὶ ὄλας μὲ τὴ φλόερα του στὸ ποδάρι. Γι' αὐτὸ τὰ (γ)ίδια κ' ἔχουν τὴ βούλλα τοῦ Χριστοῦ στὰ ποδάρια. Ὁ Διάβολος, ὄντας εἶδε τὸ Χριστὸ, πὸν τὰ βούλλωνε, γιατί ὄσα βουλλώνονταν γένουνταν αὐτουνοῦ, τὰ χούγιαζε κ' ἔφρυβαν ἀπὸ τὴ στρούγγα. Καὶ σήμερα αὐτὰ εἶναι τ' ἄγριόϊδα.

(Παραμυθιά Ἐπειροῦ.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 1365, σ. 381, συλλ. Σπ. Μουσελίου, Παραμυθιά, 1938).

Ε'

Τὰ γίδια, διὰν βρέχη, κατεβάζουν τὴν οὐρά τς καὶ διὰν εἶναι ἥλιος, τὴ σηκῶνουν ἀπάνω. Λένε πὸς τὰ ἴφκειαζε ὁ Διάβολος καὶ τὸν ἀκοῦνε νὰ τὴν κατιβάζ'ν, διὰν βρέχη καὶ νὰ τὴν ἀνιβάξ'ν, ὄταν εἶναι ἥλιος.

(Αὐλότοπος Σουλίου.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2277 Β', σ. 487, συλλ. Α. Β. Οικονομίδου, 1958).

5. Ἡ δημιουργία τοῦ λαγοῦ.

Ἐναγ καιρὸ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Διάβολος ἀνταμωθήκανε. Μία ἡμέρα λέει ὁ Διάβολος στὸ Χριστὸ ὅτι ἔφτιασε ἕνα ζῶο πὸν κανένα ἄλλο δὲν τὸ πιάνει στὴμ πηλάλα' καὶ ἀμέσως βγάνει ἀπὸ κάτου ἀπὸ τὴν καπότα του ἕνα λαγὸ καὶ τὸν ἀπόλυσε καὶ ἔτρεχε πάρα πολὺ. Τὴν ἄλλ' ἡμέρα, πὸν ἀνταμωθήκανε πάλι, λέει ὁ Χριστὸς τοῦ Διαβόλου. — «Γιὰ ἀπόλυσε πάλι ἐκεῖνο τὸ ζῶο, πὸν ἔφτιασες». Ὁ Διάβολος ἀπόλυσε τὸ λαγὸ χαρούμενος καὶ ἀμέσως ὁ Χριστὸς ἀπόλυσε τὸ λαγωνικό, πὸν εἶχε φτιάσει ἐπίτηδες, καὶ τὸν ἔπιασε τὸ λαγὸ. Ὁ Διάβολος ἐλυπήθηκε γιατί τὸν ἐνίκησε ὁ Χριστὸς καὶ ἀμέσως ἐμάζωξε οὐλοὺς τοὺς λαγὸς καὶ τοὺς ἐπρόσταξε κάθε νύχτα νὰ βγαίνουνε καὶ νὰν τοῦ ὀργώνουν τὰ χωράφια του, κ' ἐκεῖνους πὸν δὲ θὰ πᾶνε θὰν τοὺς ἀφήνῃ νὰν τοὺς πιάνουν τὰ λαγωνικά καὶ τὴν ἡμέρα ἀκόμη, ἀφοῦ τοὺς ξετροπώνουνε. Γιὰ τοῦτο καὶ οἱ στρατολάτες (ὀδοιπόροι), ἅμα ἀπαντήσουνε στὸ δρόμο τοὺς λαγὸ τὴν ἡμέρα, γυρίζουνε πίσω, γιατί εἶναι ἔργο τοῦ Διαβόλου καὶ ἡ δουλειά τους δὲ θὰ πάη καλά.

(Ἀχαΐα - Ἦλις.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 1221-22, συλλ. Χ. Κορούλλου, 1926;).

6. Ἡ δημιουργία τοῦ βουβαλιού.

Μιὰν ἄλλη φορὰ πάλε ἐζήτησε ὁ Διάβολος τὴν ἄδεια ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ φτειάσῃ ἓνα ζῶο καλύτερο ἀπὸ τὸ βόιδι καί, ἅμα ἔλαβε τὴν ἄδεια, ἔφτειασε τὸ βουβάλι, δυνατώτερο ἀπ' τὸ βόιδι καὶ μὲ πλέον δυνατὴ φωνή, ποὺ νὰ τρέμῃ ὁ τόπος, ὅταν φωνάζῃ, καὶ μὲ δλόρθα κέρατα καὶ γυρισμένα μπροστά, γιὰ νὰ νικάῃ τὰ ἄλλα ζῶα. Ἄμα τὸ εἶδε ὁ Θεὸς καὶ τὸ ἐζωντάνεψε, τοῦ εἶπε: — «Ἔλα καὶ σύ, μωρὲ βουβέ, ἀλαφροπάτη καὶ πισωκέρη». Καὶ γιὰ τοῦτο τὸ βουβάλι εἶναι βουβό, ὥστε μόλις ἀκούγεται, ὅταν φωνάζῃ παταεὶ ἀλαφρὰ καὶ ἔχει τὰ κέρατα ἀπάνου ἀπὸ τὸ σβέρκο του, γιὰ νὰ μὴ μπορῇ νὰ κερατίσῃ κανένα ζῶο ἢ ἄνθρωπο.

(*Αἰχία* - Ἡλίας. Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 1221, συλλ. Χ. Κορούλλου, 1926;).

7. Ἡ δημιουργία τῆς γκαμήλας.

Ὅταν ὁ Θεὸς ἔφτειασε τὸν κόσμον, ἐπῆγε ὁ Διάβολος καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ φτειάσῃ καὶ αὐτὸς ἓνα ζῶον. Ἄφοῦ ἔλαβε τὴν ἄδεια, ἔφτειασε τὴν γκαμήλα, ἓνα ζῶο μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνα πῶφτειασ' ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ τὴ ζωντανέψῃ, γιὰτὶ ὁ Διάβολος δὲν εἶχε τέτοια δύναμη. Ὁ Θεὸς, ἅμα τὴν εἶδε, τὴν ἐζωντάνεψε καὶ τῆς εἶπε: — «Ἔλα καὶ σύ, λιανοπόδαρη, ἀργοκίνητη, μακροκέφαλη, στραβολαίμα, καμπούρα». Καὶ ἀπὸ τότες ἡ γκαμήλα περπαταεὶ ἀργά, ἔχει στραβὸ λαιμὸ καὶ εἶναι καὶ καμπούρα.

(*Αἰχία* - Ἡλίας. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 1221, συλλ. Χ. Κορούλλου, 1926;).

8. Ἡ δημιουργία τῆς ψαρόμυγας.

Τὶς ψαρόμυγες (ἀλογόμυγες), ποὺ κολλᾶνε στὰ ζῶα καὶ τῶνε τραυᾶνε τὸ αἷμα, τὶς ἔστειλε ὁ Διάβολος, γιὰ νὰ βλασημᾶνε οἱ ἀγωγιάτες. Τότες κι ὁ Θεὸς ἔστειλε κατὶ ἄλλες μυῖγες, ποὺ τοσοὶ λέμε κνηγοί, καὶ τρῶνε τοσοὶ ἀλογόμυγες καὶ ἡσουχάζουνε τὰ ζῶα. Οἱ κνηγοὶ βγαίνουνε ἔ ἄ Πνεμάτου τὴν ἡμέρα.

(*Μῆλος*. — Λ.Α. χειρ. ἀρ. 2304, σ. 152, συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1959).

9. Ἡ δημιουργία τοῦ μύλου.

Α'.

Οἱ παλαιοὶ ἔφκειασαν τὸ μύλο, τὴν κάτω καὶ τὴν ἀπάνω μυλόπετρα. Ἔβαλαν καὶ τὸ νερό. Ἐφερναν οἱ πέτρες γύρω κ' ἔπεφτε τὸ σ'τάρ' ἀπὸ τὸ κοφίν' στὸ κορτοεῖλι. Τὸ κορτοεῖλι τὸ κουνουσαν μὲ τὸ χέρ', γιὰ νὰ πέσ' τὸ σ'τάρ' μέσα στὴ μυλόπε-

τρα. Κουράζονταν πολὺ κι ἀναγκάστ'καν νὰ ρωτήσουν τὸ Σαϊτάν' τί νὰ κάνουν, γιὰ νὰ μὴ κουράζωνται. Κεῖνος τς εἶπε· αὐριο πρῶι θὰ ῥθῶ καὶ θὰ σᾶς ᾤῶ, ἀλλὰ δὲν θὰ γελᾶς² κανένας τὴν ὥρα πὸν θὰ παρουσιαστῶ ἐκεῖ. Τὸ πρῶι ἄραξε καβάλλα σ' ἓνα λαγό. Οἱ ἄνθρωποι, ἅμα τὸν εἶδαν, γέλασαν. Αὐτὸς θύμωσε καὶ ἔστρωσε νὰ φύβγη. Στὸ φεύγα εἶπε: «Δὲν τοὺς κόβ' τὸ κεφάλ' νὰ βάλουν ἓνα τόντζι¹ νὰ χτυπή στὴν πέτρα, γιὰ νὰ πέφτ' τὸ σ'τάρ'». Ἀκ'σαν, τς ἔκοψ' τὸ κεφάλ' καὶ τὸ φκείαξανε².

(Πετροβοῦνι Ἰωαννίνων. — Λ. Α. χειρ., ἀρ. 2302, σ. 397-98, συλλ. Α. Β. Οἰκονομίδου, 1959).

Β.

Μιά φορὰ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἤξεραν πῶς νὰ φκείασουν μύλο, γιὰ νὰ ἀλέθουν. Ἀρμάθιαζαν κάτω πέτρες καὶ αὐτὲς πάλι ξερμαθιάζονταν. Τί νὰ κάμουν καὶ αὐτοί. Πῆγαν καὶ τρυπώσανε σὲ μέρος, πὸν περνοῦσαν δαιμόνοι, γιὰ ν' ἀκούσουν τί θὰ εἰποῦνε. Σὲ λίγη ὥρα πέρασαν καὶ λέγανε: «Ὡρὲ οἱ χαμένοι νὰ μὴ μποροῦν νὰ στεριώσουν τὸ μύλο! σφῆνα καὶ λιθάρι, σφῆνα καὶ λιθάρι, νὰ πῶς γίνεται ὁ μύλος».

Τὴν ἄλλη μέρα οἱ ἄνθρωποι στέρνωσαν τὸ μύλο κατὰ πὸν ἄκουσαν τοὺς δαιμόνους. Ὅποτερα ἀπὸ κάμποσον καιρὸ οἱ δαιμόνοι πέρασαν ἀπὸ κεῖ καὶ παραξενεύτηκαν πὸν εἶδαν τὸ μύλο ἔτοιμο καὶ εἶπαν: «ποὺς νὰ μᾶς πρόδωκε τὴν τέχνη μας!». Καὶ γι' αὐτὸ οἱ δαιμόνοι ἔχουν νὰ κάμουν μὲ τοὺς μύλους' ἐπίσης καὶ οἱ βρικολάκοι. Οἱ λεχῶνες ποτὲ δὲν πατᾶνε σὲ μύλο. Εἶναι φόβος ἀπὸ τοὺς δαιμόνους.

(Αἰτωλία. — Λ. Α. χειρ., ἀρ. 148, σ. 15, Α. Λουκοπούλου, Αἰτωλία, 1919).

Γ.

Κατὰ τὰ Δωδεκαήμερα δὲν πρέπει νὰ μπαίνουν στοὺς μύλους οἱ σεληνιαζόμενοι, οἱ ὑστερικές γυναικες, πὸν πάσχουν δηλαδὴ ἀπὸ μητρικά, ἀπὸ συγχρὸν πονοκέφαλο καὶ ἀπὸ ἄλλα νοσήματα νευρικά, γιὰτὶ ὁ Διάβολος κάθεται μέσα ὡς νοικοκύρης, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐκίνησε πρῶτος τὸ μύλο καὶ τὸν κάνει πολλὰς φορὰς καὶ ἀλέθει μόνος του χωρὶς τὸ μιλωνᾶ. Κατὰ τὸν λαϊκὸν μῦθον ὁ Διάβολος ἐκίνησε πρῶτος τὸ μύλο ὡς ἐξῆς: «Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἔφτιασε τὸ μύλο, δὲν εἰμπόρειγε νὰ τὸν βάλῃ σὲ κίνηση, γιὰτὶ τὸν ἐγύριζε δεξιά. Γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ τὸν κουνήσῃ, ἐπροσκάλεσε τὸ Διάβολο νὰν τὸν

1. «τόντζι, μυτερὸ σίδερο, πὸν γυρίζει ἐπάνω σὲ ἄλλο, πὸν ἔχει μιὰ τρυπίτσα, γιὰ νὰ μὴ φεύγῃ. Τὰ πάνω τόντζι ἀρσενικό, τὸ κάτω θηλυκό».

2 Ἀνεκοίνωσαν ὁ Χρ. Παπᾶς, ἐτῶν 60.

διατάξη πῶς νὰ κάμῃ, γιὰ νὰ τὸν βάλῃ σὲ κίνηση ν' ἀλέθῃ. Ἔμα τὸν εἶδε ὁ μυλωνᾶς καὶ ὅσοι ἄλλοι ἦσαν ἔκει, ἐσκάσανε σιὰ γέλοια. Τοῦ Διαβόλου τοῦ κακοφάνηκε καὶ ἐγύρισε νὰ φύγῃ λέγοντας: «Οἱ κερατάδες, ποτέ, δὲν θὰ τὸν κοινήσουνε, ἂν δὲν τὸν γυρίσουνε ἀριστερά». Ὁ μυλωνᾶς καὶ οἱ ἄλλοι τ' ἀκούσανε καὶ ἀμέσως ἐγυρίσανε ἀριστερά κ' ἔτσι ἀρχίνησε ὁ μύλος ν' ἀλέθῃ καὶ γιὰ τοῦτο οὔλοι οἱ μύλοι γυρίζουνε ἀριστερά.

(Ἐχθὰ - Ἡλις. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 949-50, συλλ. Χ. Κορύλλου 1926;).

10. Τζουρλάς-τζαμάρα.

Α'.

Τὸν τζουρλά (=ποιμενικὸν αὐλὸν) τὸν ἐφτειασε ὁ Διάβολος, γιὰ νὰ διασκεδάσῃ, ἀπὸ καλιάμι καὶ δὲν πρέπει γι' αὐτὸ νὰ τὸν βαροῦν τὰ μεσάνυχτα, γιατί μαζώνουντ' οἱ Διαβόλοι καὶ χορεύουν.

Ὁ Χριστὸς τότε, γιὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸ Διάβολο, ἐφτειασε τὴ τζαμάρα (εἶδος φλογέρας μῆκους μέτρου περίπου, ἐκ διατρήτου βλιστοῦ κουμαριῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ) μὲ πολὺ δυνατώτερη φωνὴ ἀπὸ τὸν τζουρλά. Ὁ Διάβολος ἐφτόνενε καί, γιὰ νὰ τῆς χαλάσῃ τὴ φωνή, ἔκαμε κρυφὰ μιὰ τρούπα στὴν κάτω μεριά, τὸ πίσω μέρος, ἀλλὰ τότες ἡ τζαμάρα ἔβγαλε καλύτερη φωνὴ καὶ ἔτσι ἔοκασ' ὁ Διάβολος ἀπ' τὸ κακό του.

Τὴ τζαμάρα, ὅ,τι ὦρα κι ἂν τὴ βαρᾶς δὲ φοβᾶσαι.

(Ἐχθὰ - Ἡλις. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 795, συλλ. Χ. Κορύλλου, 1926;).

Β'.

Μιὰ τρούπα χαμ'πλά (=χαμηλά) στ' τζαμάρα τὴ λὲν τρούπα τοῦ Σαϊτάν, γιατί αὐτὸς τ'ν ἐφκειαξί. Ὁ Χριστὸς, σὰν ἐφκειαξί τ' τζαμάρα, ζήλεψ' ὁ Σαϊτάν κ' ἐφκειαξί κι αὐτὸς τ'ν κάτω τρούπα.

(Ἐντ. Ζαγόριον Ἡπείρου. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2453, σ. 197, συλλ. Α. Β. Οἰκονομίδου, 1962;).

Γ'.

Ἡ τζαμάρα ἔχει μιὰ τρούπα χαμηλά στὸ σωλήνα. ῥώτησαν ἕνα, γιατί ἔχει τὴν τρούπα αὐτὴ καὶ εἶπε: «Ἐπαιξε κάποιος πολὺ καλά τὴ τζαμάρα καὶ ὁ Διάβολος, γιὰ νὰ μὴν παίξῃ τόσο καλά, πῆγε καὶ τὴν τρούπησε γι' αὐτὸ τὴ λένε τρούπα τοῦ Διαβόλου».

Ἀνακοίνωσις ὑπὸ Ν. Γαλάνη (ὅπως τὴν εἶχε ἀκούσει στὸ Καρτενήσι, ὅπου ὑπηρέτει ὡς χωροφύλαξ). Ἀθῆναι 9 Μαρτ. 1953.

Β'. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τὰ λεγόμενα ἐν ἀρχῇ τῆς ὡς ἄνω ὑπ' ἀριθμ. 1 Πελοποννησιακῆς παραδόσεως, καθ' ἃ «ὁ Θεός... ἐφρόντιζε ν' ἀνάβῃ τὸ βράδν τ' ἀστέργια, γὰρ νὰ φωτίζη τὴ γῆ καὶ νὰ τὰ σβένη τὴν ἀγῆ», ἐνθυμίζουσι βυζαντινὴν δοξασίαν, ἀπαντῶσαν παρὰ Μιχ. Γλυκᾶ οὕτω: «Τὸ γὰρ φῶς ἐκεῖνο..., λαβὼν ὁ Θεὸς καὶ διανείμας αὐτὸ τοῖς φωσιῆσι πᾶσιν..., καθάπερ λύχνους, ἐνέθηκεν, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς»¹. Ἡ αὐτὴ περίπου δοξασία ὑπάρχει καὶ εἰς δύο δημοσιευθείσας ὑπ' ἐμοῦ δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Νάξου².

Κατωτέρω εἰς τὴν ἐν λόγῳ Πελοποννησιακῇ διήγησιν λέγεται ὅτι, ἀφοῦ «ὁ Θεὸς ἔφτιασε πρῶτον τὸν Ἀδάμ», κατόπιν ὁ Διάβολος, «γὰρ νὰ μὴ κάθεται ξένοιαστος» ὁ πρωτόπλαστος, «ἐπῆγε στὸ ἀργαστήριον τοῦ κ' ἔφτιασε τὴν Εὔα..., τὴν ἐπαρουσίασε τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ εἶπε νὰν τῆς φουσίη προὴν ζωῆς, γιὰτὶ ἦτανε πρόφια».

Ἐν Ρουμανίᾳ ἀπαντᾷ ἡ κατωτέρω δημῶδης διήγησις, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη, κατὰ μὲν τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. «Ὁ Διάβολος, σὰν εἶδε πὼς μὲ τὸν πνιγμὸν δὲν ἤμπορεῖ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ πὼς ἡ γῆ ἐξαπλώθηκε σὰν τέσσερα σημεῖα, ὅπου ὁ Θεὸς τὸν εἶχε ρίξει, σκέφτηκε νὰ πλάσῃ ἕνα ἄνθρωπον, πιστεύοντας ὅτι, ἂν θὰ εἶχεν ἕνα σύντροφο φίλον καὶ ὑποτακτικόν του, θὰ ἤμπορέσῃ εἰς τὸ μέλλον νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς σκοποὺς του. Πῆρε λοιπὸν λάσπην κ' ἔκαμε τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου.» Ἐπειτα τοῦ ἔβαλε στὸ στόμα ἕνα καλάμι καὶ ἄρχισε νὰ φουᾷ μ' ὅλην τὴν δύναμιν, γὰρ νὰ τοῦ δώσῃ προὴν. Ἀλλὰ ὅλη ἡ προσπάθεια πῆγε σὰν χαμένα, γιὰτὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Διαβόλου ἔβγαυε ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶα τοῦ ἀνθρώπου. Βλέποντας ὁ Διάβολος πὼς δὲν ἤμπορεῖ νὰ δώσῃ ζωὴν στὸν ἄνθρωπον, πηγαίνει στὸ Θεὸν καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ δώσῃ ζωὴν σ' ἐκεῖνο τὸ κορμὶ, ποὺ ἔκαμε ἀπὸ λάσπην. Ὁ Θεὸς ἐμφουᾷ ἅγιον πνεῦμα στὸν ἄνθρωπον καὶ ὁ ἄνθρωπος παίρνει τὴν ζωὴν μέσα στὴν ψυχὴν του. Γι' αὐτὸ καὶ μέχρι σήμερον ὁ Διάβολος κυριαρχεῖ στὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸν βασανίζει, ὅσο ὁ ἄνθρωπος ζῆ, τοῦ στέλλει ἀρρώστειαι, διάφορες πληγὰς καὶ ἀνικανότητες, κ' ἔπειτα ξεχωρίζει τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸ σῶμα, ποὺ τὸ ἀφήνει νὰ σαπίσῃ στὴ γῆ καὶ νὰ τὸ φᾶνε τὰ σκουλήκια. Ἡ ψυχὴ ὅμως, ποὺ εἶναι ψίχαιλον ἀπὸ τὸ θεϊκὸν πνεῦμα, μόλις τὸ ἀμαρτωλὸν σῶμα πεθάνῃ, ὑψώνεται πρὸς τὸ Θεόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον προέρχεται»³.

1. Μιχ. Γλυκᾶ, Βίβλος Χρον., μέρ. I, (ἐκδ. Βόνν., σ. 35).

2. Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά, Λαογρ., τόμ. 18, 1959, σ. 168-169.

3. Tudor Pamfile, Povestea lumii de demult, București 1913, σ. 54. N. Cartoian, Cărțile populare în literatura Românească, vol. I. Epoca influenței Sud-Slave, București 1929, σ. 36.

Ὁμοίως βουλγαρική δημόδης παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ἡ Εὐὰ ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς οὐρᾶς τοῦ Διαβόλου¹.

Τὸν πυρῆνα τῶν διηγήσεων τούτων ἀπαντῶμεν εἰς τὸ 27^{ον} κεφάλαιον τοῦ ἔργου τοῦ βυζαντινοῦ μοναχοῦ *Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ* «Πανοπλία Δογματικῆ»², ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῶν βογομλικῶν θεωριῶν. Κατ' αὐτὰς ὁ Διάβολος, ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Θεὸν ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας, ἔπλασεν ὡς δεύτερος Θεὸς «τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ ἀπὸ γῆς ὑδατι φυραθείσης», ἀλλὰ, μὴ δυνάμενος νὰ προσδώσῃ εἰς αὐτὸ ζωὴν, «διεπρσεβεύσατο πρὸς τὸν ἀγαθὸν Πατέρα καὶ παρεκάλεσε πεμφθῆναι παρ' αὐτοῦ προίην.... Τὸν δὲ Θεὸν ὡς ἀγαθὸν ἐπινεῦσαι καὶ ἐμφυσησάει τῷ παρὰ τοῦ Σαταναῆλ πλασθέντι πνεῦμα ζωῆς καὶ γενέσθαι παραντίκα τὸν ἄνθρωπον εἰς ψυχὴν ζῶσαν»³. Ὁ αὐτὸς μοναχὸς διηγεῖται κατόπιν περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Σαταναῆλ δημιουργίας τῆς Εὐας⁴.

Ἡ Πελοποννησιακὴ διήγησις συμφωνεῖ μερικῶς πρὸς τὴν βογομλικὴν δοξασίαν, ἀναφέρουσα ὅτι μόνον ἡ Εὐὰ εἶναι δημιούργημα τοῦ Διαβόλου κατὰ τὸ σῶμα. Ἀντιθέτως, ἡ ρουμανικὴ ἔχει ἀμεσωτέραν συνάφειαν πρὸς τὰς βογομλικὰς θεωρίας, ἐφ' ὅσον κατ' αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος ἐν γένει ἐδημιουργήθη κατὰ μὲν τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ⁵.

1. Βλ. *O. Dähnhardt*, *Natursagen*, τόμ. I. Leipzig - Berlin 1907, σ. 122 - 124. Γ. Ἄ Μεγα, Ἀδάμ καὶ Χριστὸς εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ, Ἡμερολ. τῆς Μεγ. Ἑλλάδ., ἔτ. 1929, σ. 397-398. Σημειωτέον δ' ὅτι τὰς βουλγαρικὰς μὲ δυϊστικὸν χαρακτῆρα παραδόσεις ἐδημοσίευσεν ὁ καθηγητὴς *Jordan Ivanov* ἐν τῷ ἔργῳ του: *Βογομλικά βιβλία καὶ παραδόσεις, βουλγαριστί*, Sofia 1925, σελ. 327 - 336. (Ἐκδοσις Βουλγαρικῆς Ἀκαδημίας). Ὑπάρχει καὶ γαλλικὴ μετάφρασις βουλγαρικῶν βογομλικῶν παραδόσεων ὑπὸ τῆς Lydia Dragomanov, ἐν *Mé-lusine*, τόμ. IV (1888/1889) στ. 194 - 195, 217 - 220, 263 - 267.

2. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξετυπώθη διὰ πρώτην φορὰν ἐν Τεργκοβίστη τῆς Βλαχίας κατὰ τὸ 1710. Περιγραφὴν τούτου βλ. ἐν *I. Bianu - N. Hodos*, *Bibliografia Românească Veche*, τόμ. I, București 1903, σ. 482 - 83, ἀρ. 160. Εἰς λατινικὴν μετάφρασιν αὐτοῦ, δημοσιευθεῖσαν ἐν Ἑνετίᾳ τῷ 1555, παρελείφθησαν τὰ ὑπ' ἀρ. 12 καὶ 13 κεφάλαια τοῦ ἔργου τὰ κατὰ τῶν Λατίνων στρεφόμενα, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Τεργκοβίστης παρελείφθη τὸ ὑπ' ἀρ. 28 κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἐστρέφετο κατὰ τῶν Σαρακηνῶν. Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ὁλόκληρον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν Τεργκοβίστη ἐκδόσεως ἀνεδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἑλλην. Πατρολ. τοῦ *Migne*, τόμ. CXXX. Τὸ δὲ ἀπόσπασμα τὸ ἀφορῶν εἰς τοὺς Βογομίλους ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς μίαν νεωτέραν ἔκδοσιν, συμφώνως πρὸς παραλλαγὴν χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Utrecht, ὁμοῦ μὲ μίαν ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ Β' κατὰ τῶν Βογομύλων ὑπὸ *G. Ficker*, *Die Phundagiagiten*, Leipzig, 1908, σ. 89 - 111.

3. *Migne*, P.G., 130, 3, στ. 1297.

4. Ἐνθ' ἄν., στ. 1297.

5. Βλ. καὶ *Elena Niculita Voronca*, *Datinele și credințele poporului român*, I, Cernăuți, 1903, σ. 8-9. *T. Pamfile*, ἔνθ' ἄν., σ. 54 - 55.

Ἡ θεωρία, καθ' ἣν τῆς δημιουργίας μετέσχον ἔκτος τοῦ κυρίως δημιουργοῦ καὶ ἄλλα ὄντα κατώτερα τούτου ἦτο καὶ πρὸ τῶν Βογομίλων γνωστή. «Ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος¹, λέγει ὁ Ν. Γ. Πολίτης, διδασκόμεθα ὅτι ὁ τῶν Θεῶν δημιουργὸς ἐκέλευσεν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πλασθέντας θεοὺς νὰ τραπῶσιν εἰς τὴν τῶν ζώων δημιουργίαν, πλάττοντες τὸ θνητὸν μέρος τῶν ὄντων, ὕπερ ἔμελλε νὰ συνυφανθῆ μετὰ τοῦ ἀθανάτου.... Ἐπόμενοι τῷ Πλάτωνι παραδέχονται συνεγγούς τῆς δημιουργίας Φίλων ὁ Ἰουδαῖος καὶ ὁ ὑπομνηματιστὴς τοῦ Πλατωνικοῦ Τιμαίου νεοπλατωνικὸς Χαλκίδιος². Καὶ κατὰ τὴν Αἰγυπτιακὴν μυθολογίαν, «ἐκτὸς τοῦ δημιουργοῦ Ρᾶ, καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ εἶχον τὴν δύναμιν τῆς δημιουργίας διὰ τῶν δακρῶν των καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ οἱ πρῶτοι παρῆγον τ' ἀγαθὰ ὄντα καὶ τὰ χρήσιμα πράγματα, οἱ δὲ κακοὶ τὰ κακὰ ὄντα καὶ τὰ ἐπιβλαβῆ πράγματα τοιουτοτρόπως οἱ ὄφεις, οἱ σκορπιοὶ, τὰ δηλητηριώδη φυτὰ ἐγεννήθησαν ἐκ τῶν δακρῶν τοῦ Σήτ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν δαιμόνων»³. Τὰς αὐτὰς περιπέτου δοξασίας ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τοὺς αἰρετικούς χριστιανούς, τινὲς τῶν ὁποίων «ἐπρέσβευον ὅτι ὁ κόσμος εἶναι δημιούργημα τῶν ἀγγέλων ἢ ὅτι ὑπόρρουν ἀγγελοὶ τῷ Θεῷ κατὰ τὴν δημιουργίαν»⁴. Τὰ δόγματα τούτων μετὰ τῶν αἰγυπτιακῶν συνεκράσεν ἢ τῶν Βογομίλων αἵρεσις ἢ ἐν Βουλγαρίᾳ διαδοθεῖσα ἐπὶ τοῦ Τσάρου Πέτρου, διαδόχου τοῦ Συμεών.

Αἱ ρίζαι τῆς αἵρέσεως ταύτης πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἔνθα ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων ὁ Χριστιανισμὸς συνηντήθη μὲ τὸν Περσικὸν διῆσμὸν, καὶ ὅπου εὐρίσκοντο εἰς ἄνθησιν αἱ δοξασῖαι τῶν Γνωστικῶν, Παυλικιανῶν, Μεσσαλιανῶν καὶ Εὐχιτῶν. Ἐξ Ἀσίας τὰ δόγματα τῶν αἰρετικῶν τούτων ὑπεισῆλθον εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ μέγα μέρος διὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων ἀποίκων, τῶν ἐγκατασταθέντων ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αυτοκρατόρων εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίας περὶ τὴν Φιλιππούπολιν⁵ καὶ Ἀδριανούπολιν⁶.

1. Τιμ. 41 c «*Τρέπεσθε κατὰ φύσιν ὑμεῖς ἐπὶ τὴν τῶν ζώων δημιουργίαν, μιμούμενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ τὴν ὑμετέραν γένεσιν*».

2. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Β', 1921, σ. 108.

3. Ἐνθ' ἀν., σ. 108.

4. Αὐτόθι, σ. 108.

5. «*Περὶ τὴν Φιλιππούπολιν ὁ Ἀλέξιος σκηνοσάμενος, ἐκεῖ τὸν ἐαρινὸν τε καιρὸν καὶ τὸν θέρειον, ἤδη δὲ καὶ πολλὴ τοῦ μετοπώρου διέτριβε. Καὶ ἦν ἔργον αὐτῷ τῆς ἐκείσε διατριβῆς ἢ μετὰ τῶν Μανιχαίων διάλεξις, οὗς Πανλυκιάνους ἢ δημώδης ὀνομάζει φωνή (πολὴ γὰρ τοῦτο τὸ γένος ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατοικῶσιν, τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ μεταγαγόντος ἐκ τῆς ἐφ᾽ αὐτὸ κᾶν ταύτῃ ἐγκατοικίσαντος)*» οἷς διαλεγόμενος πολλοὺς πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν μετήνεγκεν». Ζωναράδ, Χρον., ΙΗ', σ. 316 (Βόννη). Ν. Καλογερά, Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός, Εὐθύμιος ὁ Ζιγαβηνός καὶ οἱ αἰρετικοὶ Βογομίλοι. Ἀθήναιον, τόμ. 9, Ἀθήνησιν 1880, σ. 257.

6. Οἱ αυτοκράτορες Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος (741 - 775) καὶ Ἰωάννης ὁ Τοιμισκῆς

Ἐν Βουλγαρία αἱ διδασκαλῖαι τοῦ Ἱερεμία Βογομίλου εὗρον ἰσχυρὰν ἀπήχθαι καὶ ἠνθῆσαν ἀπὸ τοῦ 10^{ου} αἰ. Ἰδίᾳ εἰς τὰ κατώτερα στρώματα τοῦ λαοῦ, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Βούλγαροι εὐρίσκοντο εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔκχριστιανισμοῦ των.

Ἐκ Βουλγαρίας ἡ αἵρεσις κατέκλυσε τὴν Βλαχίαν, Σερβίαν, Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίην, ἐκεῖθεν δὲ τὴν Δύσειν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα ¹.

Τὸ μέρος τῆς παραδόσεως περὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν θηρίων ἔναντι τῶν πρωτοπλάστων μετὰ τὴν ἁμαρτίαν συμφωνεῖ πρὸς ἀνάλογον διήγησιν, περιλαμβανομένην εἰς τὸ «Περὶ Ἀδάμ» βιβλίον βαβυλωνιακῆς τινος αἰρέσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ λέγεται ὅτι, ἀφοῦ ὁ Ἀδάμ καὶ ἡ Εὐὰ ἠπατήθησαν ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, τὰ ζῶα ἔγιναν ἐχθροὶ αὐτῶν ². Κατόπιν τὰ εἰς τὸ τέλος τῆς διηγέσεως ἀναφερόμενα, ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ μὴ εἰσέλθῃ πλέον γυναῖκα εἰς τὸν Παραδείσον, «ἀφοῦ μὰ ὥρα ἐκάθησε ἡ Εὐὰ μέσα καὶ δὲν ἄφησε παλούκι στὸ φράχτη» καὶ τὰ εἰς τὸ τέλος περὶ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, καθ' ἣ αὕτη «ἐφόρεσε φουστανέλλες κ' ἐμπῆκε γὰρ σπανὸς καὶ ὅταν τὴν ἀνακαλύψανε τὴν ἔβγαλαν ὄξω καὶ τὴν ἔβαλαν νὰ σιγυρᾷ τὸ κοιτέτι τοῦ Παραδείσου», μεταβάλλουν τὴν δυϊστικὴν περὶ τῆς δημιουργίας τῶν πρώτων ἀνθρώπων παράδοσιν εἰς εὐτράπελον διήγησιν.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 2 Ἑπειρωτικὴ παράδοσις εἶναι σχετικὴ πρὸς τὸ ἔγγραφον ὁμολογῶν Ἀδάμ καὶ Διαβόλου μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Παραδείσου ἔξωσιν τῶν πρωτοπλάστων. Κατ' αὐτὴν ὁ Ἀδάμ εἶχεν ἀπολέσει πάντα τ' ἀγαθὰ του καὶ ὁ Διάβολος τοῦ

(969-976) μετέφερον πολλοὺς Παυλικιανοὺς καὶ Μεσσαλιανοὺς εἰς τὴν Θράκην... «Κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον συνέχισαν τῶν μὲν Μεσσαλιανῶν ἀποτελοῦσιν οἱ Εὐγῆται, οἱ ὁποῖοι ἀπέκτησαν δυναμιστικὰς ἰδέας, τῶν δὲ Παυλικιανῶν οἱ Βογόμιλοι». Βλ. Βασ. Στεφανίδου, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1948, σ. 232.

1. Βλ. *N. Cartoian*, ἔνθ' ἀν., σ. 24-34, ὅπου καὶ βιβλιογραφία περὶ τῶν Βογομίλων, τὴν ὁποίαν ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ συμπληρώσω ἐνταῦθα διὰ τῶν ἐξῆς: *H. Grégoire*, Les sources de l'histoire des Pauliciens. Bulletin Cl. d. Lettr. Acad. R. de Belgique, A 22 (1936), σ. 95-114. *H. - C. Puech et Vaillant*, Le traité contre les Bogomiles de Cosmas le prêtre, Paris 1945. *Steven Runciman*, The medieval Manichee, Cambridge 1947. *D. Obolensky*, The Bogomils. A study in Balkan Neo-Manichaeism. Cambridge 1948. *Alex. V. Soloviev*, Le problème du bogomilisme en Bosnie médiévale, Πεπραγμένα τοῦ Θ' Διεθνούς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1956, σ. 238-257. *M. Loos*, Deux contributions à l'histoire des Pauliciens, Byzantinoslavica XVII (1956), σ. 19-57. Τοῦ αὐτοῦ, Le mouvement Paulicien à Byzance, Αὐτόθι, τόμ. XXV, 1 (1964), σ. 52-68. *D. Angelov*, Zur Geschichte des Bogomilismus in Thrakien in der I. Hälfte des 14. Jahrhunderts, Byzant. Zeitschr., τόμ. 51 (1959), σ. 374-378. Ἐ. Ἀναστασίου, Οἱ Παυλικιανοί. Ἡ ἱστορία καὶ ἡ διδασκαλία των ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, Ἀθῆναι 1959.

2. Βλ. *D. Albert Hauck* ἐν Realencyklopädie für protest. Theol. und Kirche, Bd. XII, 1903, σ. 155 κ.ξξ.

ὑπεσχέθη «νά τοῦ τὰ δόκη οὐλα ξανά», ὅταν θὰ τοῦ ὑπέγραφε συμφωνίαν ὅτι θὰ ἐγίνετο ἰδιώκος του.

Συμφώνως πρὸς ἄλλας ἐκ Θοράκης (Κορουτζὶ Διδυμοτείχου)¹ καὶ Κωνσταντινουπόλεως² διηγήσεις, ἡ συμφωνία συνάπτεται μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Διαβόλου ὅτι θὰ φωτίσῃ τὸν Ἄδὰμ ἐν τῇ σκοτίᾳ. «Τὸ φῶς κατὰ τοὺς μύθους ὄλων τῶν λαῶν ἦτο κάποτε ἀποκλειστικὸν κτῆμα τῶν θεῶν καὶ εἴτε διὰ κλοπῆς εἴτε δι' εὐεργεσίας θεοῦ τινος ἐκομίσθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους»³.

Εἰς ἄλλην παραλλαγὴν ἐκ Βασαρά τῆς Λακεδαιμόνος⁴ λέγεται ὅτι ὁ Διάβολος ὑπεσχέθη νὰ βοηθήσῃ τὸν Ἄδὰμ, διότι ἐκεῖνος «δὲν ἤξερε ποῦ νὰ πάῃ καὶ τί νὰ κάμῃ». Ἐπίσης, συμφώνως πρὸς ἄλλην πελοποννησιακὴν διήγησιν⁵, ὁ Ἄδὰμ ὑπέκλυψεν εἰς τὸν Διάβολον ἐκ πείνης. Τέλος δ' εἰς ἄλλην διήγησιν ἐκ Κρήτης νέος παραδίδεται εἰς τὸν Διάβολον καὶ ὑπόσχεται εἰς αὐτὸν νὰ μὴ ἐκκλησιασθῇ πλέον, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος θὰ τὸν ἐβοήθει νὰ κατακτήσῃ τὴν καρδίαν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀγαπωμένης «κυραδοπούλας»⁶.

Ἡ τελευταία αὕτη παράδοσις προφανῶς προέρχεται ἐκ τοῦ «*Βίου τοῦ Μεγάλου Βασιλείου*», εἰς τὸν ὁποῖον μετ' ἄλλων θαυμάτων εἶναι προσηρημένη καὶ ἡ «*περὶ τοῦ ἀρησαμένου τὸν Χριστὸν ἐγγράφως*» διήγησις⁷.

Κατ' ἄλλην ἀνέκδοτον ἐκ Παξῶν παράδοσιν νέος ἐτοιμοθάνατος βοσκὸς παραδίδει τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν Διάβολον μὲ τὴν παράκλησιν, ὅπως ἐκεῖνος τὸν ἐνισχύσῃ καὶ ἐκδικηθῇ καὶ πεθαμένος τὴν μητέρα του καὶ τὸν μητριὸν του διὰ τὴν κακίην των πρὸς αὐτὸν συμπεριφορὰν. Ἡ ἐπιθυμία του ἐπραγματοποιήθη. Ἔγινε βρικόλακας καὶ τοὺς ἔκακοποιεῖ⁸.

Συναφῆς εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου δημοσιευθεῖσα ἐκ Χαλαζόνης Ἑράνης Τριφυλίας παράδοσις ὑπὸ τὸν τίτλον «*οἱ Χαλαζονίτικοι μύλοι*», καθ' ἣν ὁ Διάβολος ὑπεσχέθη «*ἀχίμητο πλοῦτος*» εἰς μυλωνᾶν, εἰς ἣν περίπτωσιν ἐκεῖνος δὲν θὰ μετέβαιεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ δὲν θὰ ἔκαμνε τὸν σταυρὸν του⁹. Συγγενῆς εἶναι

1. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄν., σ. 388-391, ἰδίᾳ σ. 390.

2. Ἀσημάτας Μπούρα, Περὶ τῆς ἐξορίας τοῦ Ἄδὰμ καὶ τοῦ ἔξουλου τῆς γνώσεως, Λαογρ., τόμ. σ. 20, (1962), σ. 567.

3. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄν., σ. 409.

4. Ἀντ. Μιχαλακία, Ἄδὰμ καὶ Χριστὸς, Λαογρ., τόμ. 20 (1962), σ. 569.

5. Ν. Λάσκαρη (Λασταίου), Τὸ ὁμόλογο τοῦ Ἄδὰμ καὶ τῆς Εὔας, ἔφημ. «Μορέας τῆς Τριπύλεως», 6 Ἰαν. 1929. Ἀνεδημοσιεύθη εἰς Λαογρ., τόμ. 20, (1962), σ. 569-70.

6. Βλ. Μαρίαν Λιονδάκη, ἐν Λαογρ., τόμ. 20 (1962), σ. 570-572.

7. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄν., σ. 414-16.

8. Δ. Α. ἀρ. 2250, σ. 16-17, συλλ. Α. Λουκάτου, Παξοί, 1957.

9. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', 1904, σ. 519, ἀρ. 850.

πρὸς τούτους καὶ ἡ περὶ τοῦ Ἐπιφανίου πελοποννησιακῆ παράδοσις, καθ' ἣν ὁ Διάβολος θὰ ἐδέχετο «νά δὴν σιτοὺς διψασμένους νερό νά πιοῦν», ἐὰν θὰ ἐδέχοντο «νά τοὺς βουλλώσῃ μετὴν κολοκύθα. Ὅσοι δεχτοῦν, θὰ τοὺς βουλλώσῃ καὶ θὰ εἶναι βουλλωμένοι, ἄνθρωποι τοῦ Διαβόλου, πὸν δὲν θὰ βροῦν ποτὲ σωτηρίαν ἀπὸ τὸ Θεό»¹.

Τὸ βούλλωμα ἢ σφραγίσις ὑπὸ τοῦ Διαβόλου γίνεται συνήθως ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο ἐπισημοποιεῖ τὴν ἐξαγορὰν. Διὰ τοῦτο τὸ βάπτισμα ὀρίζεται ὡς «σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος Ἁγίου», ἵνα πιστοποιηθῆ ὅτι ὁ βαπτισθεὶς εἰς Χριστὸν ἐγένετο κτῆμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχει ἤδη τὴν προστασίαν του κατὰ τῶν προσβολῶν τοῦ Διαβόλου².

Εἰς ἄλλην παράδοσιν ἐκ Τροιζηνίας τεχνίτης ἀναλαβὼν νὰ κατασκευάσῃ γέφυραν εἰς τὸ Κρεμαστὸ τοῦ Λαμαλά ἀποτυγχάνει, ὁ δὲ πασᾶς κατὰ συμφωνίαν πρόκειται «νά τοῦ πάρῃ τὸ κεφάλι». Ὁ Διάβολος, παρουσιασθεὶς εἰς τὸν τεχνίτην, τοῦ ὑπόσχειται νὰ κατασκευάσῃ αὐτὸς τὴν γέφυραν καὶ νὰ τοῦ προσφέρῃ ὅτι ἄλλο τοῦ ζητήσῃ, ἀρκεῖ ἐκεῖνος νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν ψυχὴν του³.

Εἰς ἐτέραν παράδοσιν πτωχὸς πωλεῖ τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν Διάβολον καὶ συνάπτει συμβόλαιον μετ' αὐτοῦ⁴.

Καὶ «εἰς πολυπληθεῖς μεσαιωνικὰς παραδόσεις, λέγει ὁ Ν. Γ. Πολίτης, πολλοὶ ἀρχιτέκτονες παραδίδουσι τὴν ψυχὴν αὐτῶν εἰς τὸν Διάβολον, ὅπως ἀναδεχθῆ ὁ αὐτὸς τὴν συντέλεσιν οἰκοδομημάτων, ὑπεράνθρωπον ἀπαιτούντων ἰκανότητα»⁵.

Πρὸς ἀπόκτησιν ἰδία ψυχῶν ὁ Διάβολος παρέχει τὰ μέσα εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴν ἀπόλαυσιν ἡδονῶν. Πρέπει ὅμως ὁ ἄνθρωπος νὰ ὑπογράψῃ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ συμφωνίαν μετ' αὐτοῦ. Ἡ πρόληψις αὕτη εἶναι γνωστὴ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, διεδόθη δὲ περισσότερον κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην καὶ τὴν δεκάτην ἕκτην. Ὁ ἐκ Κρήτης μοναχὸς Ἁγάπιος Λάν-

1. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 542, ἀρ. 886.

2. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σ. 427.

3. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν. σ. 520-522, ἀρ. 852. Βλ. τὴν αὐτὴν παράδοσιν καὶ ἐν Λ. Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 950-951, συλλ. Χ. Κορύλλου, Ἀχαΐα-Ἡλις, 1926; «Τὴν παράδοσιν ταύτην λογοτεχνικῶς διεσκεύασεν ὁ Ἄλ. Ρ. Ραγκαβῆς εἰς διήγημα». Βλ. εἰς Ν. Γ. Πολίτου, Νεοελληνικὴ Μυθολογία, μέρ. Β', ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 452-457.

4. Βλ. Δημ. Λουκάτου, Νεοελληνικὰ λαογραφικὰ κείμενα, Ἀθήναι 1957, σ. 242-43. Πρβλ. παραλλαγὴν ἐκ Κρήτης ὑπὸ Ἰω. Ἐλευθεράκη, περ. «Μύσων», τόμ. 7 (1938), σ. 157 ἐκ Πόντου ὑπὸ Ξ. Ἀκρογίου, Λαογραφικὰ Κοιτῶρων, Ἀθήνα 1939, σ. 436-37, ἀρ. 39. Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι, τόμ. Δ', ἐν Ἀθήναις 1902, σ. 367, ἀρ. 6, καὶ R. M. Dawkins, Modern Greek Folktales, Oxford, 1953, σ. 374-375, ἀρ. 59.

5. Ν. Γ. Πολίτου, Νεοελληνικὴ Μυθολογία, μέρ. Β', ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 451.

δος ἐν τῇ «Ἀμαρτωλῶν Σωτηρία» (μέρ. Α', κεφ. 6, σ. 21. μέρ. Γ', 23, σ. 341-42 καὶ 344) ἀναφέρει σχετικὰ πρὸς τὴν ἐν λόγῳ πρόληψιν διηγήσεις¹.

Τὸ μεταξὺ Ἀδάμ καὶ Διαβόλου συμβόλαιον εἰς ὅλας τὰς ἐν λόγῳ διηγήσεις διελύθη, ὅταν ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσθη εἰς τὸν Ἰορδάνην.

Ἡ ἔγγραφος συμφωνία μεταξὺ Ἀδάμ καὶ Διαβόλου εἶναι κοινὴ καὶ εἰς βουλγαρικὰς² καὶ ρωσικὰς παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπήγασαν ἀπὸ σλαβικὰ ἀπόκρυφα Καὶ ἐν Ρουμανίᾳ ἀπαντῶσιν ἀνάλογοι παραδόσεις. Οὕτως ἐν Μπουκοβίνη διηγοῦνται ὅτι ὁ Ἀδάμ, θέλων νὰ ὀργώσῃ τὴν γῆν, ἠμποδίζετο ὑπὸ τοῦ Διαβόλου μὲ τὴν αἰτίαν ὅτι τὸ ἔδαφος εἶναι ἰδικόν του, διότι, πρὶν γίνῃ τοῦτο ὅτι εἶναι, αὐτὸς «τὸ ἔβγαλεν ἀπὸ τὰ βάθη τῶν νερῶν». Ὁ Ἀδάμ, βλέπων ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος σωτηρίας, συνεφώνησε νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀπογόνων του. Ὁ Διάβολος τότε ἔλαβε «μερικὲς φουχιᾶς στάχτη, τὴν ἀνεκάτωσε καλὰ, ἔκαμε μ' αὐτὴν ἕνα κεραμίδι καὶ τὸ ἔδωσε στὸν Ἀδάμ, νὰ τὸ ὑπογράψῃ. Ἐκεῖνος ἔβαλε τὸ δάχτυλό σ' αὐτό... καὶ τὸ συμβόλαιον ὑπεγράφη. Τότε ὁ Διάβολος τὸ ἔφησε καλὰ στὴ φωτιὰ ὡς ὅτου ἔγινε στερεὸν σὰν πέτρα καὶ πῆγε καὶ τὸ ἔκρυψε σὸ βάθος τοῦ Ἰορδάνη ποταμοῦ κάτω ἀπὸ ἕνα βράχο. Ὅταν ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσθη, τὸ συμβόλαιον διελύθη»³.

Ὡς παρατήρησεν ὁ Ο. Dähnhardt⁴, «τὸ θέμα περὶ τῆς ἀροτριάσεως τῆς γῆς ὑπὸ τοῦ Ἀδάμ εἶναι ἀπλὴ ἐπέκτασις, ἡ ὁποία ἐξαίρει τὰς συνεπειὰς ἄλλης συνθήκης, τὴν ὁποίαν Θεὸς καὶ Σαταναὴλ συνῆψαν περὶ διανομῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ζώντων καὶ νεκρῶν. Ἀποτέλεσμα τῆς διανομῆς ταύτης εἶναι ἡ συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἀναγνωρίζων τὴν ἐξουσίαν τοῦ Διαβόλου ἐπὶ τῆς γῆς, λαμβάνει παρ' αὐτοῦ τὸ δικαίωμα νὰ κατοικήσῃ καὶ ζήσῃ ἐπ' αὐτῆς. Ὅθεν καὶ αὕτη προέρχεται ἀπὸ βογομιλικὰς διδασκαλίας καὶ ἀνάγεται ἀρχικῶς εἰς τὴν μεταξὺ Ὁρμουζδ καὶ Ἀθριμάν συνθήκην τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας... Ἀλλ' εἰς δημώδεις ἑλληνικὰς παραδόσεις δὲν ἔχομεν ἔνδειξιν περὶ τῆς πρώτης ἐκείνης μεταξὺ Θεοῦ καὶ Σαταναὴλ συνθήκης»⁵.

Τῆς ἀνωτέρω ρουμανικῆς διηγήσεως ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι παραλλαγαί, προερ-

1. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 448-450.

2. Α. Strausz, Die Bulgaren, Leipzig 1898, σ. 79. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σελ. 408-409.

3. S. F. Marian, Sărbătorile la Români, τόμ. I. Cârniligile, București 1898, σ. 217-20.

4. Ἐνθ' ἄν., τόμ. I, σ. 238.

5. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σ. 409.

χόμενοι ἐκ Τρανσυλβανίας, Μπανάτου καὶ Μολδαβίας, ἐδημοσιεύθησαν δ' εἰς διάφορους ἐν Ρουμανία συλλογὰς λαογραφικοῦ ὕλικου¹.

Εἷς τινὰς ἄλλας ρουμανικὰς παραδόσεις λέγεται ὅτι αἰτία τῆς συμφωνίας δὲν ὑπῆρξεν ἡ γῆ, ἀλλ' ἡ ἐλπίς τοῦ πρωτοπλάστου πρὸς ἀπόκτησιν τῆς εὐτυχίας², καὶ εἰς ἄλλας ἢ προσπάθεια αὐτοῦ, ὅπως διακόνῃ τὰς ἐρωτικὰς σχέσεις Διαβόλου καὶ Εὔας³.

Ἐπι δ' ὁ Διάβολος εἶχε συνάψει ἐρωτικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Εὔας ἀναφέρεται εἰς δημώδη ἐκ Μπουκοβίνης παράδοσιν, ἔχουσαν οὕτως: «*Ἀμέσως, ὅταν ὁ Ἄδὰμ καὶ ἡ Εὔα ἐδιώχτηκαν ἀπὸ τὸν Παράδεισο στὸν ἐπίγειο Ἄδη πρὸς τιμωρίαν, ὁ Διάβολος ἐφρέθηκε μὲ τὴν Εὔα καὶ ἡ Εὔα μὲ μακριὰ μαλλιά καὶ λίγη γνώση ἔπασσε στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Διαβόλου καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα ἐγεννήθη ἓνα παιδί μὲ ἑπτὰ κεφάλια*»⁴.

Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς τῆς παραδόσεως ταύτης προστίθεται ὅτι ὁ Ἄδὰμ, πληροφορηθεὶς τ' ἀνωτέρω, ἐσκέφθη νὰ κατασκευάσῃ πλοῖον μὲ σανίδας, νὰ περάσῃ θάλασσαν καὶ νὰ σωθῆ ἀπὸ τὸν Σατανᾶν. Ἄλλ' ἐκεῖνος, μαθὼν, τῇ βοηθείᾳ τῆς Εὔας, τὰς σκέψεις τοῦ Ἄδὰμ, μεταμορφώνεται εἰς ὄφιν καὶ συμβουλεύει τὴν ἀγαπημένην του, νὰ μὴ εἰσέλθῃ ἄνευ αὐτοῦ εἰς τὸ πλοῖον. Κατὰ τὸ ταξίδιον ὁ ὄφιν βαρύνει, διὰ νὰ ναυαγήσῃ τὸ πλοῖον τοῦ Ἄδὰμ καὶ ἀπαλλαγῆ αὐτοῦ. Ὁ Ἄδὰμ θέλει νὰ φονεύσῃ τὸν ὄφιν, ἀλλ' οὗτος μεταμορφώνεται εἰς ποντικὸν καὶ ἀρχίζει νὰ κατατρώγῃ τὰς σανίδας τοῦ πλοίου. Ὁ Ἄδὰμ τὸν κτυπᾷ μὲ τὸ γάντι, ποῦ μεταμορφώνεται εἰς γάταν, ἡ ὁποία συλλαμβάνει τὸν ποντικόν. Ὁ Σατανᾶς ἐξέρχεται ἀπὸ τὰς τρίχας τῆς γάτας ὑπὸ μορφήν σπίθας⁵.

Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς ἡ παράδοσις συνεχίζεται μὲ τὸ θέμα τοῦ κατακλυσμοῦ, ἀντὶ δὲ τοῦ Ἄδὰμ καὶ τῆς Εὔας, παρῳσιάζονται ἐπὶ σκηνῆς ὁ Νῶε μετὰ τῆς συζύγου του.

Ἡ ἐν λόγῳ ρουμανικὴ παράδοσις ἀπηχεῖ προφανῶς τὰς βογομιλικὰς διδάσκαλιὰς περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Διαβόλου ἐξαπατήσεως τῆς Εὔας, συνομιζομένης εἰς τὸ

1. *T. Pamfile*, ἔνθ' ἀν., σ. 95-98. *Pop Reteganul*, Povostî din popor, Sibiu 1855, σ. 19. *Elena Niculita Voronca*, Datinele și credințele poporului român. τόμ. I, Cernăuți 1903, σ. 17-18, *S. F. Marian*, Legendele Maicii Domnului. București, 1904, σ. 4-6. *P. Henry*, Bibliothèque de l'Institut Français des Hautes Études en Roumanie. Mélanges, 1927, București 1928, σ. 86-92.

2. *T. Pamfile*, ἔνθ' ἀν., σ. 100.

3. *T. Pamfile*, ἔνθ' ἀν., σ. 93.

4. *Eleona Niculita Voronca*, ἔνθ' ἀν., σ. 18.

5. *N. Cartoian*, ἔνθ' ἀν., σ. 37. Βλ. τοῦ αὐτοῦ, Zapișul lui Adam, ἐν Artă și tehnică grafică, Buletinul Imprimeriilor Statului. Caietul nr. 3. București, Martie 1938, σ. 9-11.

ἐξῆς χωρίον Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ: «Εἶτα τῆς Εὔας ὁμοίως ἐκεῖθεν ποιηθείσης, καὶ ταῖς ἴσαις ἀπαστραψάσης λαμπρότησι, φθονῆσαι τὸν Σαταναήλ καὶ μεταμεληθῆναι, καὶ κωηθῆναι πρὸς ἐπιβουλὴν τοῦ πλάσματος τοῦ ἰδίου, καὶ εἰσρῆναι τοῖς ἐγκάτοις τοῦ ὄφρεως, καὶ ἐξαπατῆσαι τὴν Εὔαν, καὶ συγγενέσθαι αὐτῇ, καὶ ποιῆσαι ἔγκνον, ἵνα τὸ σπέρμα τούτου προλαβὼν κατακρυεύσῃ τοῦ ἀδαμιαίου σπέρματος, καὶ ὡς οἷόν τε διαφθείρῃ, καὶ μὴ συγχωρῇ ἀξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι. Τὴν δὲ ταχέως ὠδινῆσασαν ἀπογενῆσαι τὸν Κάϊν ἐκ τῆς συνομοίας τοῦ Σαταναήλ, καὶ ἀδελφὴν δίδυμον ὁμοιότροπον, ὄνομα αὐτῇ Καλωμενά ζηλοτηπήσαντα δὲ τὸν Ἄδὰμ συνελθεῖν καὶ αὐτὸν τῇ Εὔᾳ, καὶ γεννῆσαι τὸν Ἄβελ, ὃν ἀνελὼν εὐθὺς ὁ Κάϊν, τὸν φόρον εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε»¹.

Εἰς ἕτερον κύκλον ρουμανικῶν παραδόσεων ἢ διαλύσεις τοῦ συμβολαίου Ἄδὰμ καὶ Διαβόλου ὀφείλεται οὐχὶ εἰς τὸν Σωτῆρα, ἀλλ' εἰς τὸν Ἅγιον Ἡλίαν².

Ὅλαι αἱ ὡς ἄνω παραδόσεις προέρχονται ἐκ χειρογράφων καλογηρικῶν διηγήσεων, ἧτοι ἐκ τῆς γραπτῆς φιλολογίας καὶ δὴ ἐκ τῶν κειμένων: *Διήγησις καὶ πολιτεία Ἄδὰμ καὶ Εὔας τῶν πρωτοπλάστων*³ «ἢ διήγησις περὶ Ἄδὰμ καὶ Εὔας»⁴ καὶ τῶν ἐν τῇ ρουμανικῇ γλώσσῃ «*Inceputi dela Adamu*» ἢ «*Cuvânt pentru Adam si Eva*»⁵. «Ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ Ἄδὰμ» ἢ «Λόγος περὶ Ἄδὰμ καὶ Εὔας».

Τὸ παλαιότερον τῶν ρουμανικῶν χειρογράφων «Adam și Eva», τοποθετούμενον ὑπὸ *M. Gaster* εἰς τὰ ἔτη 1600 - 1625⁶, προέρχεται ἐκ σλαβικῶν παραλλαγῶν, αἱ ὁποῖαι ἐμελετήθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ *Jordan Ivanov*⁷. Αὗται ἀπέρρευσαν ἀπὸ ἑλληνικὰ πρότυπα⁸, λατινιστὶ μεταφρασθέντα καὶ διαδοθέντα εἰς τὴν Δύσιν. Ἡ πρώτη εἰς τὴν σλαβικὴν μετάφρασιν κατὰ τὸν *V. Jagić* συνετε-

1. *Migne*, P. G., 130, 53, στ. 1297.

2. Ion Creangă, τόμ. III, σ. 39 - 40, τόμ. VIII, σ. 14.

3 Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμ. Α', Cambridge 1895, σ. 37, ἀρ. χ/φ 450, 10.

4 Σπ. Λάμπρου, ἐνθ' ἄν., σ. 249, ἀρ. χ/φ 2788: 11.

5 Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 3813 χ/φον (ἀρχῶν 10ου αἰ.), φ. 91 - 101, τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 2158 χ/φον, φ. 9 - 12, ἀποκείμενον ἐν τῇ αὐτῇ Βιβλιοθήκῃ.

6 Πρόκειται περὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 469 χ/φου τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας. Βλ. *M. Gaster*, ἐν *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* τ. I (1883), σ. 74. Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ χ/φου τούτου ἐδημοσιεύθη ὑπ' αὐτοῦ, αὐτόθι, σ. 78 - 80, ἀνεδημοσιεύθη δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῷ ἔργῳ του *Chrestomatie română* τόμ. I, București 1891, σ. 63 - 65.

7 *Ior. Ivanov*, Βογομιλικά βιβλία καὶ παραδόσεις, Sofia 1925, σ. 207 - 227.

8 Βλ. περὶ τῶν ἑλληνικῶν τούτων προτύπων *Γ. Ἀ. Μέγαν*, ἐνθ' ἄν., σ. 412 - 13.

λέσθη παρά τοῖς Νοτίοις Σλάβοις, Βουλγάροις ἢ Σέρβοις, κατὰ τὸν 14^{ον} αἰ.¹.

²Ἐκτὸς τούτων εἶναι γνωστὴ ἐπίσης καὶ ἀρμενικὴ μετάφρασις τῆς διηγήσεως «Ἀδάμ καὶ Εὐά», γενομένη δι' ἑνὸς συριακοῦ ἢ ἀραβικοῦ ἐνδιαμέσου³.

Διὰ τῶν λατινικῶν μεταφράσεων ἢ περὶ τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὐᾶς διήγησις εἰσηλθὲν εἰς τὰς ρωμανικὰς καὶ γερμανικὰς φιλολογίας, συχνὰ δὲ παρενεβλήθη καὶ μεταξὺ ἄλλων συγγραφῶν, διασκευασθεισῶν ἑμμέτρως ἤδη ἀπὸ τοῦ 15^{ου} αἰ.⁴. Συνέβη δηλαδὴ εἰς τὴν Δύσιν ὅτι ἐγένετο καὶ μὲ τὸν ἰδικὸν μας Κρητὰ ποιητὴν Γεώργιον Χοῦμμον, ὁ ὁποῖος, ἀντλήσας ἐκ διαφόρων ἀποκρύφων πηγῶν, συνέθεσε περὶ τὸ 1500 ἑμμετρον «Ἐπιτομὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης»⁵.

Ἡ ὡς ἄνω λογία περὶ τῶν πρωτοπλάστων ρουμανικὴ διήγησις, μὲ τὸ ἐπεισόδιον τῆς συμφωνίας Ἀδάμ καὶ Διαβόλου, ἐπέδρασεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 16^{ου} αἰ. καὶ ἐπὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐν Ρουμανίᾳ ζωγραφικὴν. Ὁ *P. Henry* ἐπεσήμανε τὴν εἰκόνα τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πολυθρῦλτου συμβολαίου μεταξὺ τῶν σχετικῶν μὲ τὴν Γένεσιν τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι διακοσμοῦν τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους τῶν παλαιῶν μοναστηρίων τῆς Μπουκοβίνης⁶. Ἡ εἰκὼν παριστᾷ τὸν Ἀδάμ νὰ κρατῇ ἕνα ξετυλιγμένον χαρτὶ καὶ νὰ ὑπογράφῃ τὴν συμφωνίαν. Ἐμπρὸς τοῦ ὁ Διάβολος, γενεοφόρος καὶ μὲ οὐράν, κρατεῖ μὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα μαγικὴν ράβδον, συμβολίζουσαν

1. *V. Jagie'*, Slavische Beiträge zu den bibl. Apocryphen, ἐν Denkschriften der Akademie, Wien 1893, σ. 15, 33, 42. Βλ. παρὰ *Γ. Ἀ. Μέγα*, ἔνθ' ἄν., σ. 409.

2. *E. Kautzsch*, Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments, τόμ. II, Tübingen 1900, σ. 507-510. Περὶ τῆς προελεύσεως τῆς παραδόσεως ταύτης διάφοροι ἀπόψεις διευτυπώθησαν ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν. Οὕτως ὁ *E. Schürer* (Geschichte des jüdischen Volkes, IV. Aufl. III Band., σ. 396) νομίζει ὅτι αὕτη, ἐὰν κρίνῃ κανεῖς ἐκ τῆς μορφῆς τῆς, εἶναι ἔργον χριστιανοῦ τινος συγγραφέως ἢ τὸ ὀλιγώτερον ὅτι διεσκευάσθη ὑπὸ χριστιανικῆς χειρὸς καὶ δέχεται ὅτι ὡς βᾶσις αὐτῆς ὑπόκειται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἰουδαϊκὸν ὕλικόν. Δὲν ἀποκλείει δὲ τὴν πιθανότητα ὅτι ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς φιλολογίας ἔχομεν μίαν συγγραφὴν περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀδάμ. Ἄλλοι ἐπιστήμονες, ὡς ὁ *Harnack*, ὁ *Ginzberg*, ὁ *Kautzsch* καὶ ὁ *James*, βασιζόμενοι α) εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς παραδόσεως, ἢ ὁποῖα ἀπηχεῖ εἰς τινα σημεῖα ἰουδαϊκᾶς ἀντιλήψεως ὑπὸ διηγηματικὴν μορφήν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν φανερὰν σχέσιν μὲ τὸν μιθραϊσμὸν καὶ τὴν διαθήκην τῶν 12 Πατριαρχῶν καὶ β) εἰς τινὰς γλωσσικὰς ἰδιομορφίας τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου, ὑποπτεύουν ὅτι τὸ πρότυπον αὐτῆς ἦτο ἑβραϊκόν. *E. Kautzsch*, ἔνθ' ἄν., σ. 510-512.

3. *Wilhelm Meyer*, Vita Adam et Evae, ἐν Abhandlungen der philosophisch-philologischen klasse der königl. Bayerischen Akademie der Wissenschaften, XIV Band, I. Abth., München, 1877.

4. *Γ. Ἀ. Μέγα*, ἔνθ' ἄν., σ. 411-412. Βλ. τοῦ ἰδίου, Περὶ τῶν χειρογράφων τοῦ ποιήματος τοῦ Κρητῶς Γεωργίου Χοῦμμου, Κρητικὰ Χρονικά, τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ', τεύχ. II, 1963, σ. 408-420.

5. *P. Henry*, ἔνθ' ἄν., σ. 82-92.

τὴν δύνάμιν του, καὶ μὲ τὴν ἀριστεράν, τεταμένην, ὑπαγορεύει εἰς τὸν πρωτόπλατον τοὺς ὄρους τοῦ συμβολαίου.

Ἐπίσης ἡ αὐτὴ ἀγιολογικὴ παράδοσις διεσκευάσθη ἐν Ρουμανίᾳ εἰς στιχοῦργημα, φέρον εἰς τὰ χειρόγραφα τὸν τίτλον: «Τὸ ᾄσμα τοῦ Ἀδάμ» ἢ «Τὸ στιχοῦργημα τοῦ Ἀδάμ». Παρὰλλαγαὶ τινες αὐτοῦ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰ. ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Μ. Gaster¹. ἀλλὰ τὸ ᾄσμα εἶναι παλαιότερον, διότι ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ἀπόκειται παρὰλλαγὴ τοῦ ἔτους 1760². Πλὴν δὲ τῆς παραδόσεως περὶ ὑπογραφῆς συμβολαίου μεταξὺ Ἀδάμ καὶ Διαβόλου ἐν αὐτῷ παρεμβάλλονται καὶ τινες διηγήσεις ἐκ τῆς Βίβλου, ὡς ὁ κατακλυσμός τοῦ Νῶε, ἡ κακία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ συμβόλαιον διαλύεται. Χαρακτηριστικὴ ὡσαύτως ἐν τῷ στιχοῦργήματι τούτῳ εἶναι ἡ σκηνὴ τοῦ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου πειρασμοῦ τοῦ Κυρίου, ὡς αὕτη ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου³, Λουκᾶ⁴ καὶ Μάρκου⁵.

Τὸ δὲ θέμα τῆς ἐκ τοῦ Παραδείσου ἐκδιώξεως τῶν πρωτοπλάστων καὶ τοῦ θρήνου τοῦ Ἀδάμ διὰ τὴν ἀπολεσθεῖσαν εὐτυχίαν ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 18 Χριστουγεννιάτικον ᾄσμα τῆς Συλλογῆς τοῦ Ἀντωνίου Πάνν, καθὼς καὶ εἰς δημόδη ρουμανικὰ κάλανδα τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων. Ταῦτα ἔχουν ὡς πρωταρχικὴν πηγὴν τὸ παλαιὸν περὶ Ἀδάμ καὶ Εὕας στιχοῦργημα. Πρέπει ὡσαύτως νὰ σημειώσω ὅτι εἰς ταῦτα συνυφάνθησαν θέματα καὶ στίχοι καὶ ἐξ ἄλλων θρησκευτικῶν κειμένων, κυκλοφορουμένων ἐν Τρανσυλβανίᾳ κατὰ τὸν 17ον αἰ. Τὰ δὲ σλαβικὰ παράλληλα τῶν ἐν λόγῳ ᾄσμάτων γνωρίζομεν ἐκ τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Μ. Gaster¹ καὶ τοῦ Ν. Draganu².

Ἀρκεταὶ ἄλλαι δημόδεις Νεοελληνικαὶ παραδόσεις ἀναφέρουν, ὅτι ὁ Διάβολος, ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Θεὸν ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας, ἐπλασεν ὁμοίως ζῶα ἄλλα τὸ ἔργον αὐτοῦ ἦτο ἀτελὲς καὶ ὁ Θεὸς ἢ ὁ Χριστὸς συνεπλήρωσεν αὐτὸ πρὸς βλάβην τοῦ Διαβόλου ἢ πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ἀνθρώπου.

1. Βλ. Μ. Gaster ἐν Revista pentru istorie, arheologie și filologie, τ. I (1883), σ. 80-83. Τοῦ αὐτοῦ, Literatura populară română, București, 1883, σ. 276, κ. ἐξ., ἔνθα προσιθεται καὶ ἕτερα παρὰλλαγὴ κατὰ χειρόγραφον τοῦ Aron Densusianu.

2 Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 4278 χ/φον, φ. 23^v-35^r, ὑπὸ τὸν τίτλον «Versul lui Adam de umilitate» ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας.

3 Κεφ. 4, 1-12. 4. Κεφ. 4, 1-14. 5. Κεφ. 1, 12-14.

1 Βλ. Μ. Gaster ἐν Revista pentru istorie, arheologie și filologie, τόμ. II (1883), σελ. 321-322, ἀρ. XV, σελ. 323-24, ἀρ. XVI, τόμ. III (1884), σελ. 107-108, ἀρ. XIX καὶ XX. Βλ. τοῦ ἰδίου, Literatura populară română, Bucur. 1883, σελ. 284 κ. ἐξ.

2 Βλ. Ν. Draganu, ἐν Dacoromania, τόμ. V (1928), σελ. 505 κ. ἐξ.

Οὕτως ἐν τῇ ὡς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 3 θρακικῇ παραδόσει λέγεται ὅτι, ὅταν ὁ Θεὸς «ἔχτισε ὅλο τὸν κόσμον», ἠθέλησε καὶ ὁ Διάβολος νὰ πλάσῃ τὸν λύκον, ἀλλὰ «*ψυχὴ δὲν μπόρεσε νὰ τότε δώσ'*». Ὁ Διάβολος τότε ἐπεζήτησε τὴν συμβουλὴν τοῦ Θεοῦ «*πῶς νὰ κάμῃ τὸν λύκο νὰ περπατήσῃ*» καὶ ὁ Κύριος, πρὸς τιμωρίαν τοῦ Διαβόλου, διέταξε τὸν λύκον, διὰ στόματος τοῦ ἰδίου τοῦ πλάστου του, νὰ ζωντανεύσῃ καὶ νὰ τὸν φάγῃ· ἀλλὰ μόνον τὸ ἓνα πόδι αὐτοῦ ἐπρόλαβε νὰ φάγῃ ὁ λύκος καὶ δι' αὐτὸ ὁ Διάβολος εἶναι «*κουτσὸς*» καὶ «*μονοπόδαρος*» ἢ «*λυκοφαγωμένος*». Τὸ κωμικὸν τοῦτο περὶ τοῦ χωλοῦ Διαβόλου στοιχεῖον, ὡς γνωστὸν, συνυπάρχει μὲ τὰς ἄλλας περὶ αὐτοῦ δοξασίας, καθ' ἧς οὗτος ἰσχυρὸν ἀκόμη τρόπον ἐμπνέει εἰς τὸν δεισιδαιμόνα¹.

Τοῦ ὡς ἄνω ἀνεκδότου κειμένου τῆς θρακικῆς παραδόσεως γνωρίζομεν τρεῖς εἰσέτι δημοσιευμένας παραλλαγὰς ἐξ Ἑλλάδος², Κοζάνης³ καὶ Μακεδονίας⁴. Ἐτέρα παραλλαγή, τὴν ὁποίαν δὲν εἶδον, ἔχει δημοσιευθῆ ὑπὸ Λαζάρου Δούμα ἐν τῇ *Revue des traditions populaires*, ἔτ. 1893, σελ. 283-84⁵.

Κατὰ τὴν ἀνεκδοτον, ὡς ἄνω, ἐξ Αἰτωλίας παραλλαγὴν τῆς αὐτῆς παραδόσεως (Β') ὁ λύκος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Διαβόλου «*μὲ τέσσερα ξύλα*», διὸ καὶ ἔχει «*τὸ λαιμὸ ξυλισμένο*». Ἐν τῷ μυθοπλαστικῷ τοῦτο στοιχεῖον αἰτιολογεῖ προφανῶς τὴν φυσικὴν τοῦ ζώου κατάστασιν μὲ κάποιαν λεπτὴν εἰρωνίαν καὶ προσδίδει εἰς τὴν παράδοσιν αἰτιολογικὸν χαρακτῆρα.

Περὶσσότερας ὅμως λεπτομερείας περὶ τῆς ἐκ ξύλου κατασκευῆς τοῦ λύκου παρέχουν αἱ ἐκ Πραμάντων καὶ Ζαγορίου (Σαρακατσάνων) τῆς Ἡπείρου παραλλαγαί (Γ', Δ'), καθ' ἧς ὁ λύκος κατεσκευάσθη ἀπὸ «*κούτσουρο γκοριτζᾶς*», δηλαδὴ ἀγριαπιδέας, καὶ διὰ τοῦτο «*δὲν μπορεῖ νὰ στρέψ'*» καὶ, ὅταν θέλῃ νὰ γυρίσῃ, «*γυρίζ'*» *μονοκόμματος*» καὶ εἶναι «*ἀλύγιτος, κούτσουρο*». Ἐν τῇ ἐκ Πατίγγου τοῦ Ζαγορίου παραλλαγῇ (Δ') ἀξιοπρόσεκτα εἶναι καὶ τὰ περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ σκύλου, καθ' ἧς ὁ Χριστὸς «*ἀπόλυσι τὴ γκλίτσα τ' κ' ἔγινε σκύλος κ' ἐκνήγησι τὸ λύκο*». Ὁ Χριστὸς οὕτως ἐπιτυχῶς ἀντηγωνίσθη τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ, πλάσας τὸν σκύλον. Περὶ δὲ τοῦ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ σφραγίσματος τῶν αἰγῶν εἰς τὰ γόνατα καὶ

1 Περὶ τοῦ χωλοῦ Διαβόλου βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *Νεοελληνικὴ Μυθολογία*, μέρ. Β', ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 424, 471-473. *Τοῦ ἰδίου*, Λαογρ. Σύμμεκτα, τόμ. Β', 1921, σ. 108.

2 Ν. Γ. Πολίτου, *Παραδόσεις*, τόμ. Α', 1904, σ. 515-516, ἀρ. 843.

3 Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 516, ἀρ. 844.

4 Αὐτόθι, σ. 516-517, ἀρ. 845.

5 Βλ. καὶ περιοδ. *Méclusine*, τόμ. (1888/89), σελ. 266, παρὰ Ν. Cartoian, *Cărțile populare în literatura Românească*, vol. I. Epoca influenței Sudslave, București 1929, σ. 40.

τῆς διαφορᾶς τῶν ἡμέρων ἀπὸ τὰ ἀγριόγριδα λεπτομερέστερος γίνεται λόγος εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 4 παραδόσιν καὶ τὰς παραλλαγὰς αὐτῆς.

Ὅμοιαις πρὸς τὰς ἐκ Πραμάντων καὶ Παπίγγου Ζαγορίου (Σαρακατσάνων) διηγήσεις περὶ τῆς ἐκ ξύλου ἀγριαπιδέας κατασκευῆς τοῦ λύκου ὑπὸ τοῦ Διαβόλου ἀπαντῶμεν καὶ ἐν Κονίτση τῆς Ἡπείρου¹ καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ δὲ Δημήτριος Λουκόπουλος λέγει (Νεοελληνικὴ μυθολογία. Ζῶα - Φυτὰ, ἐν Ἀθήναις, 1940, σ. 19) ὅτι κατὰ παραδόσιν ἐξ Αἰτωλίας: «ὁ Χριστὸς ἄρπαξε τὴ φλογέρα μὲ τις δώδεκα τρυπες καὶ τοῦ τὴν ἔρριξε. Αὐτὸ ἦταν ἡ συμφορὰ τοῦ λύκου. Ἀπὸ τότε κ' ὕστερα τὸ καλοκαίρι ἀνοίγει τὸ σῶμα του δώδεκα πληγὰς καὶ ἀπὸ κάθε πληγῆ στάζει ἔμψυο».

Ἡ περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ λύκου παράδοσις, ἥτις ἐνθυμίζει καὶ προφανῶς ἀπηχεῖ τὰς ὑπὸ τῶν δύο ἀνταγωνιζομένων δυνάμεων, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, βογομλικὰς περὶ τῆς δημιουργίας ἀντιλήψεις, εἶναι λίαν διαδεδομένη καὶ παρὰ τοῖς Βουλγάροις². Ἐν Ρουμανίᾳ ἐπίσης διηγοῦνται ὅτι ὁ Διάβολος ἔκαμε τὸν λύκον, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε νὰ τοῦ δώσῃ ψυχὴν καὶ ἐζήτησε πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ἐνεφύσησε πνεῦμα εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἐζωντάνευσε. Ὁ Σατανᾶς, ἰδὼν τὸν λύκον ζωντανὸν νὰ στέκη εἰς τὰ πόδια του, τὸν διέταξε: «φάγε τὸν Κύριον». — «Μὴ φάγῃς, λύκε, τὸν Κύριόν σου», εἶπεν ὁ Θεός, θυμωμένος. Καὶ ὁ Διάβολος, διὰ νὰ σωθῆ, ἔρριφθῆ εἰς τὸ ὕδωρ³.

Παραπλήσια διηγήσεις ἀπαντῶσιν ὡσαύτως παρ' Ἀλβανοῖς, Πολωνοῖς, Ρώσοις, Οὐκρανοῖς, Λεττονοῖς, Λιθουανοῖς καὶ Ἑσθονοῖς⁴.

Τῆς αὐτῆς προελεύσεως καὶ ὑφῆς εἶναι καὶ ἡ γνωστὴ ἐξ Ἀγρινίου παράδοσις περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ χρησιμωτάτου εἰς τὸν ἄνθρωπον ὄνου. «Ὅταν ὁ Θεός, διηγοῦνται, ἔφκειασε τὸν ἄνθρωπο, ἔφκειασε καὶ ὁ Διάβολος τὸ γάϊδαρο, ἀλλὰ δὲν ἠμπο-

1. Λ.Α. ἀρ. 1569 Γ', σ. 103 - 105, 11, X. Ρεμπέλη, Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης, Κόνιτσα, 1929. Κονιτσιώτικα, ἐπιμελεία Ν. Χ. Ρεμπέλη, Ἀθῆναι 1953, σ. 163 - 164. (Ἐκδοσις Ἡπειρωτικῆς Ἑταιρίας Ἀθηνῶν).

2. Βλ. *Jordan Ivanov*, ἐνθ' ἀν., σ. 345 - 348, ἀρ. 3 καὶ 9 - 11. Βλ. καὶ *Lydia Dragomanov*, ἐν *Mélusine*, ἔτ. 1888/89, σ. 265 - 67. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δημοσίευμα δὲν εἶδον.

3. Βλ. τὰς ἐν Ρουμανίᾳ παραδόσεις διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ λύκου ἐν *Elena Niculita Voronca*, *Datinele și credințele poporului român*, I, Cernăuți 1903, σ. 7.— *C. Radulescu-Codin*, *Ingerul Românilui*, București 1913, σ. 61-66. Βλ. καὶ τὴν εἰδικὴν περὶ τῶν ἐν Ρουμανίᾳ διῦστικῶν παραδόσεων μελέτην τοῦ *I. A. Candrea*, *Iarba fiarelor*, București 1928, σ. 59-67. (*Cultura Națională*).

4. *O. Dähnhardt*, *Natursagen*, τόμ. I, Leipzig-Berlin 1907, σ. 147-150. *Antti Aarne*, *Estonische Märchen- und Sagenvarianten*. FF Communications, No: 25, σ. 145, 39: *Die Erschaffung des Wolfes: Der Teufel erschafft den Wolf, Gott gibt ihm das Leben*. Βλ. καὶ *Stith Thompson*, *Motif-Index of Folk-Literature*, vol. I, Copenhagen 1955, A 1750.

ροῦσε νὰ τὸν κάμῃ νὰ σαλέψῃ καί, ἀφοῦ πλέον ἀπελπίστηκε, παρακάλεσε τὸ Χριστὸ νὰ τοῦ βάλῃ ζωή. Τότε ὁ Χριστὸς εἶπε: «Σήκω, γαϊδούρι, νὰ ζήσ᾽ ἢ φτώχεια!» κ' ἐσηκώθη κ' ἐξωντάνεψε ὁ γαῖδαρος»¹.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 4 ἀνέκδοτος ἔξ Ἀχαΐας παράδοσις περὶ τῆς δημιουργίας «τῆς γίδας», μετὰ τῶν παραλλαγῶν αὐτῆς, ὀφείλεται, ὡς καὶ αἱ προηγούμεναι, εἰς τὰς αὐτὰς διυσιτικὰς ἰδέας. Ὁ Σατανᾶς «ἔπλασε τὰ γίδια, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρесе νὰ τὰ κάμῃ νὰ κάθονται, γιατί δὲν ἐλυγάγαγε τὰ γόνατά τους καὶ ἔτσι ἐστεκότανε πάντα ὀλόρθα κ' ἐφοφάγαγε». Ὁ Χριστὸς τὰ «ἐβλούλλωσε στὰ γόνατα τῶν μπροστινῶν ποδιῶν καὶ ἀμέσως ἐκαθίσανε». Εἶναι ἀληθὲς ὅτι «τὰ γίδια ἔχουνε στὰ μπροστινὰ πόδια ἀπὸ μιὰ βούλλα στὸ κάθε γόνατο», δηλαδή ἓνα φυσικὸν τύπον σφραγίδος, τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ἀποδίδει εἰς τὸν Χριστόν. Οὕτως αἰτιολογεῖται μυθοπλαστικῶς φυσιολογικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν τῶν αἰγῶν, ἀποδιδόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Σωτῆρος, ἐφ' ὅσον κοινὴ ὑπάρχει ἡ πίστις ὅτι τὰ ζῶα ταῦτα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ πρόβατα, εἶναι δημιουργήματα τοῦ Σατανᾶ².

Τὴν ὅλην σωματικὴν τοῦ ζῴου κατασκευὴν θεωρεῖ, ὁ λαὸς τῆς Ἀχαΐας διαβολικὴν διότι «ἡ γίδα, λέγουν, ἔχει κέρατα καὶ γένεια, ὅπως ἀκριβῶς φαντάζονται τὸν Διάβολον κερασφόρον καὶ γενειοφόρον. Ἐπειτα εἶναι ἀναιδής, διότι ἔχει πάντοτε, ὡς λέγουν, «σηκωμένη τὴ ρουρά της καὶ φαίνουσαι οὐλα της τὰ κρύφια μέλη».

Κατὰ τὴν ἔξ Αἰτωλίας παραλλαγὴν (Β') τὴν σφράγισιν τῶν γονάτων τῶν γι-

1 Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', 1904, σ. 517, ἀρ. 846. Βλ. ὁμοίαν ἔξ Αἰτωλίας παράδοσιν καὶ ἐν Δημ. Λουκοπούλου, Νεοελληνικὴ μυθολογία. Ζῶα-Φυτά, ἐν Ἀθήναις 1940 σ. 87-88.

2 Καὶ ἐν Ἀγίᾳ Κυριακῇ (πρόφην Ποπόβω) Σουλίου διηγοῦνται ὅτι «ἡ γίδα εἶναι τοῦ Σατανῆ, τὰ πρόβατα εἶναι τοῦ Θεοῦ. Τὰ πρόβατα εἰν' εὐλοημένα, βόσκουνε σὲ καλὰ μέρη, ἐνῶ τὸ γίδι πααίνει στὰ ραῖγδια καὶ γκρεμούς». Λ.Α. ἀρ. 2277 Δ', σ. 8. (Δ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Σουλιωτοχώρια τῆς Ἡπείρου, 1958). Ἐν Ἑλληνικῷ (πρόφην Λοζετσιῶ) Ἡπείρου ἐπίσης λέγουν: «Ἡ γίδα ποὺ κολλάει πάνω στὰ δέντρα, τοὺς γκρεμούς, στὰ στεφάνια, ἔγινε ἀπὸ τὸ Σατανᾶ... Τὰ γίδια ἔχουν στὰ γόνατα μιὰ σφραγίδα. Λέν ὅτι τὴ σφραγίδ' αὐτὴ τὴν ἔβαλε ὁ Σατανᾶς». Λ.Α. ἀρ. 2382, σ. 408. συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, 1961). Καὶ ἐν Ἀπειρανθῶ Νάξου διηγοῦνται: «Τὰ πρόβατα δὲν ἔχουν δοῦ Διαόλου τριχ' ἀπάνω ὄσωνε, ἐνῶ τὰ ζᾶ, ζοῦλες, ἔχουν δοῦ Διαόλου τριχα καὶ πᾶσι μέσ' στὰ γκρεμιά, μέσ' στὰ γκρόφκια καὶ μέσ' στὰ θυγάδια, ποὺ πάει μόνον ὁ διάτανος (Διάβολος) ἐκεῖ κ' οἱ κουνκουμαῦλες (κουνκουβάγιες). Λ.Α. ἀρ. 1585, σ. 24. συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἀπειρανθος - Νάξου, 1934/35. Βλ. καὶ Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ναξιακαὶ παραδόσεις, Λαογρ., τ. 17 (1957/58), σ. 42, 62. Βλ. καὶ τὴν ἐκ Φελλόνης Καλαβρύτων παράδοσιν, τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', 1904, σ. 515, ἀρ. 842. Κατὰ παράδοσιν, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Δημ. Λουκοπούλου (ἐνθ' ἀν., σ. 18), «ὁ Χριστὸς... τοῦ ἔκαιγε (τοῦ γιδιοῦ) τὸ πόδι μὲ ἀναμμένη ἴσκα κ' ὕστερα τὸ ἄρμεγε καὶ τ' ἄφηνε. κεῖνο πήγαινε παραπέρα, γονάτιζε καὶ κοιμότανε». Βλ. τοῦ ἰδίου, αὐτόθι, σ. 16 - 17.

διῶν, ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ, ἔκαμεν ὁ Διάβολος μὲ τὰ κέρατά του ¹. Κατόπιν, ἀνταγωνιζόμενοι ἐδημιούργησαν, ὁ μὲν Χριστὸς τὸ «μαντρόσκυλο», ὁ δὲ Διάβολος τὸν «λαγὸ», καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς «τὸ λαγωνικό».

Πρὸς τὴν παραλλαγὴν ταύτην ὁμοιάζει ἕτερα ἀνέκδοτος ἐκ Παραμυθίας (Δ') ². Κατὰ τὴν ἐκ Πραμάντων παραλλαγὴν (Γ') «τὰ ἀγριόγριδα κοιμοῦνται μὲ τὰ πόδια τετωμένα», διότι «εἶναι ἀσφράγιστα».

Τέλος ἡ ἐξ Αὐλοτόπου Σουλίου παραλλαγὴ (Ε') εἶναι καὶ αἰτιολογικὴ περὶ τῆς ὑφώσεως καὶ τοῦ καταβιβασμοῦ τῆς οὐρᾶς τῆς αἰγός, ἀναλόγως τῶν καιρικῶν συνθηκῶν.

Ἡ πλάσις τοῦ λαγοῦ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ δημιουργίαν τοῦ «λαγωνικοῦ», ὡς ἀναφέρεται, τὸ μὲν ἐν τῇ ὡς ἄνω αἰτωλικῇ παραλλαγῇ τῆς παραδόσεως «περὶ τῆς δημιουργίας τῆς γίδας», τὸ δὲ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 5 ἀχαικῇ παραδόσει «περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ λαγοῦ». Ἐπὶ πλεόν ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ γίνεται λόγος περὶ τῆς δεισιδαίμονος συνηθείας τῶν λεγομένων «ἐνοδίων συμβόλων» ³. Κατὰ τὴν πρόληψιν ταύτην οἱ ὀδοιπόροι «γυρίζουने πίσω, ἅμα ἀπαντήσουने στὸ δρόμο τους λαγὸ τὴν ἡμέρα».

Ὅμοίαν σχεδὸν πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 5 παράδοσιν ἐκ Φελλόης Καλαβρῦτων ἐδημοσίευσε καὶ ὁ Ν. Γ. Πολίτης. ⁴

Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνήκουν καὶ αἱ ὑπ' ἀριθ. 6, 7 καὶ 8 παραδόσεις περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ βουβαλιοῦ, τῆς γκαμήλας καὶ τῆς ἀλογόμυιας. Παραλλαγὴν τῆς ὑπ' ἀριθ. 6 ἐδημοσίευσεν ὁ Δημ. Λουκόπουλος ⁵.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ζῴων, ὁ Διάβολος δημιουργεῖ, κατὰ τὰς λαϊκὰς παραδόσεις, καὶ ἄψυχα πράγματα. Τοιαῦτα εἶναι: α) ὁ μύλος, ὡς ἀναφέρεται ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 9 διηγῆσει μετὰ τῶν παραλλαγῶν αὐτῆς. Σημειωτέον δ' ὅτι τῆς ἐξ Αἰτωλίας παραλλαγῆς (Β') τῆς ἐν λόγῳ διηγῆσεως ἑτέραν καταγραφὴν ἐδημοσίευσεν ὁ Ν. Γ. Πο-

1 Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Δ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 17), «ὁ Διάβολος παίρνει ἓνα μαχαίρι, κόβει τὴν πέτσα, ποὺ κρατοῦσε ἀλύγιστα τὰ γόνατα τῶν γιδῶν, καὶ καταφέρει κεῖνο ποὺ ἤθελε».

2 Βλ. τὴν ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. 5 ἀνέκδοτον περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ λαγοῦ παράδοσιν ἐξ Ἀχαιῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας.

3 Βλ. καὶ Δ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 18.

4 Λ. Α. ἀρ. 1365, σ. 381, 2, συλλ. Σπ. Μουσελίμη, Παραμυθιά, 1938. Ταύτην παραθέτω ἀνωτέρω ὡς παραλλαγὴν τῆς ὑπ' ἀρ. 4 παραδόσεως.

5 Βλ. Θεοφράστου, Χαρακτ. 16.

6 Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 514-15, ἀρ. 841.

7 Δ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 86-87.

λίτης¹. Ὁ αὐτὸς ἐδημοσίευσεν ἐπίσης ἑτέραν καταγραφὴν τῆς ἐξ Ἀχαΐας παραλλαγῆς (Γ') τῆς αὐτῆς περὶ μύλου διηγῆσεως, προερχομένην ἐκ Δίβρης τοῦ δήμου Λαμπείας τῆς Ἡλείας². β) Συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 10 παράδοσιν μία ὀπὴ τῆς τζαμάρας, εὗρισκομένη εἰς τὸ κάτω μέρος αὐτῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ παίκτης τοποθετεῖ τὸν ἀντίχειρα, εἶναι δημιουργημὰ τοῦ Διαβόλου³. γ) Ἐπίσης ὁ Διάβολος «ἔφτιασε τὸ ταβούλι» (νταούλι)⁴. δ) Δημιούργημα τοῦ Διαβόλου εἶναι ὡσαύτως «τὸ ἐλάτι καὶ ὁ πάλιουρας»⁵, ὡς διηγοῦνται ἐν Αἰτωλίᾳ⁶.

Ὅπως παρ' ἡμῖν, οὕτω καὶ ἐν Ρουμανίᾳ κυκλοῦνται παραπλήσια, τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν περιεχομένου, παραδόσεις. Καὶ ἐκεῖ π. χ. διηγοῦνται ὅτι διάφορα ζῶα, πτηνά, ἔντομα καὶ φυτὰ χρήσιμα εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι δημιουργήματα τοῦ Κυρίου, ἐνῶ τὰ βλαπτικὰ εἶναι ἔργα τοῦ Διαβόλου. Οὕτως ἡ γαλῆ, ὅπως ἀνωτέρω εἶδομεν, «βγήκε ἀπὸ τὸ γάντι, πὸν ἐπέταξεν ὁ Κύριος, γιὰ νὰ σώσῃ τὸ καράβι τοῦ Νῶε». Τὸ ἄλογον, τὸ πρόβατον, τὸ περιστέρι, τὸ ἀηδόνη, τὸ χελιδόνι, ἡ μέλισσα, τὸ σιτάρι, τὰ σταφύλια, εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ. Ἀντιθέτως δ' ἡ νυχτερίδα, ἡ κουκουβάγια, ἡ σφήκα, ἡ ἄκανθα κ.ἄ., εἶναι πλάσματα τοῦ Σατανᾶ. Ὡσαύτως «ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὴ φλογέρα, ὁ δὲ Διάβολος τὴν τσαμπούνα»⁷. Εἰς ἄλλην δημώδη ρουμανικὴν παράδοσιν λέγεται ὅτι, «ὅταν ὁ Θεὸς ἐδημιούργει τὴ φλογέρα καὶ τὸ πρόβατο, ὁ Διάβολος ἔκανε τὸ βιολλὶ καὶ τὴ γίδα»⁸. Ἐπίσης διηγοῦνται ὅτι «ὁ Διάβολος κατεσκεύασε τὸ κάρρο εἰς ἐν ὑπόγειον, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ βγάλῃ ἔξω. Τότε ὁ Θεὸς ἦλθε καὶ τὸ ἔβγαλε ἀπὸ τὸ ὑπόγειον, ἀφοῦ τὸ διέλυσεν εἰς τὰ μέρη, πὸν τὸ ἀπήρτι-

1 Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 518, ἀρ. 848.

2 Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 518, ἀρ. 849. Βλ. καὶ Ν. Παπανικολάου, Ἀπὸ τοὺς Ἀρτινοὺς θρούλους, Πειραιῆ - Πατραϊκῆ, ἀρ. 89, ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 12.

3 Πρὸβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 517, ἀρ. 847 : Τὴν τζαμάρα, ὡς διηγοῦνται ἐν Κραβασαροῦ Βάλτου, τὴν ἔφτιασε ὁ Χριστὸς καὶ τὸν τζουρλά ὁ Διάβολος. Σίντας ἄκουσε ὁ Διάβολος, πὸς ἡ τζαμάρα ἐλάλειγε καλύτερα ἀπὸ τὸν τζουρλά, ἐφτόνευε καὶ ἔκαμε κρυφὰ μιὰ τροῦπα ἔς τὴν κάτω μεριά ἀπὸ πίσω, γιὰ νὰ χαλάσῃ τὴ φωνὴ τῆς τζαμάρας. Ἀλλὰ τότες ἡ τζαμάρα ἔβγαλε καλλιώτερη φωνὴ κ' ἔτσι ἔσκασε ὁ Διάβολος ἀπὸ τὸ κακό του».

4 Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 514, ἀρ. 840.

5 Πάλιουρας εἶναι ὁ παλιούρος «ἀπὸ ρίζης πολύκλαδον» κατὰ τὸν Θεόφραστον I, 3, 1.

6 Δ. Λουκοπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 212.

7 S. Mihăilescu, Inceputul fluierului și a scripsei, ἐν τῷ περιοδικῷ Sezătoarea, I (1892), σ. 156.

8 Tiberiu Alexandru, Iustrimentule muzicale ale poporului Român, București 1956, σ. 46. Βλ. καὶ βιβλιοκρισίαν μου περὶ τοῦ ἔργου τούτου ἐν Λαογραφ., τόμ. 18 (1959), σ. 588.

ζαν, καὶ τὸ ἐδώρισεν εἰς χωρικόν»¹. Εἰς ἄλλην παράδοσιν ἐκ Μπανὰτ ὁ Ἅγιος Πέτρος ἔκλεψε τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὸν Διάβολον καὶ τὴν ἔφερεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους².

Παρόμοιαι ἢ συναφεῖς πρὸς τὰς ἀνωτέρω δυϊστικὰς ἢ βογομιλικὰς παραδόσεις εἶναι διαδεδομένα καὶ ἐν Ἑλλάδι, Βουλγαρίᾳ, Πολωνίᾳ, Λιθουανίᾳ, Λεττονίᾳ, Ἑσθονίᾳ, Φιλλανδίᾳ, Ρωσίᾳ καὶ Μογγολίᾳ. Τὰς ἑλληνικὰς συνέκρινα μὲ τὰς ρουμανικὰς, διότι, ἀπ' ἑνὸς μὲν τὰς τελευταίας ταύτας γνωρίζω ἐκ τοῦ πρωτοτύπου καὶ οὐχὶ ἐκ μεταφράσεων καὶ ἀπ' ἑτέρου, διότι εὔρον ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἔχουν μεγαλύτεραν πρὸς τὰς ἰδικὰς μας ὁμοιότητα ἀπὸ ὅσην ἔχουν αἱ ἀντίστοιχοι παραδόσεις τῶν ἄλλων λαῶν. Τῶν εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τῆς Μογγολίας σχετικῶν παραδόσεων γινώσκω ἐλάβομεν ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ *O. Dähnhardt*, *Natur-sagen. Eine Sammlung naturdeutender Sagen, Märchen, Fabeln und Legenden*, τόμ. I, Leipzig und Berlin, 1907, σελ. 42 - 44, 147 - 150.

Τόπος ἐξ οὗ ἐξεπορεύθησαν αἱ ἐν λόγῳ δυϊστικαὶ παραδόσεις ὑπῆρξε πιθανώτατα τὸ Ἰράν, ἐκεῖθεν δ' αὐταὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην, ὡς ὑπεστήριξεν ὁ *O. Dähnhardt*³, ὁ ὁποῖος τὰς συνεσχέτισε καὶ τὰς ἐμελέτησεν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἰρανικὴν λαογραφίαν, πρὸς τὰς παλαιὰς ἀνατολικὰς κοσμογονικὰς ἀντιλήψεις καὶ πρὸς τὰς δοξασίας τῶν αἰρετικῶν χριστιανῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐκ τῶν κυρίων συντελεστῶν τῆς διαδόσεως τῶν ἐν λόγῳ διηγήσεων ὑπῆρξαν αἱ διδασκαλίαι τῶν Βογομίλων, ὡς αὐταὶ διατυπῶνται εἰς τὴν «*Πανοπλίαν Δογματικὴν*» τοῦ βυζαντινοῦ μοναχοῦ Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ. Πρέπει ὅμως νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ ἕτερος παράγων τῆς διαδόσεως αὐτῶν, ἡ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα μογγολικὴ κυριαρχία, ἐκτεινομένη εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ρωσίας μέχρι τῆς βορείου Ἀσίας. «Αἱ μεγάλαι ἐμπορικαὶ ὁδοί, γράφει ὁ *N. Cartoian*, αἱ ὁποῖαι ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων συνέδεσαν τὸ ὄροπέδιον τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας πρὸς τὰς περιοχὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τέλος αἱ ἰρανικαὶ ἀποικίαι, αἱ ἐγκατασταθεῖσαι εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς νοτίου Ρωσίας»⁴, ἀσφαλῶς συνέβαλον εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἐν λόγῳ διηγήσεων.

Ἐν σχέσει τώρα πρὸς τὴν δομὴν καὶ τὸ ὕφος τῶν ἑλληνικῶν, ὡς ἄνω, δυϊστικῶν παραδόσεων ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς.

Εἰς αὐτὰς ὁ Διάβολος, τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ *Γ. Ἀ*

1 *N. Cartoian*, *Cărțile populare*, τόμ. I, București 1929, σ. 40.

2 *Tiberiu Alexandru*, ἔνθ' ἄν., σ. 47.

3 *O. Dähnhardt*, ἔνθ' ἄν., σ. 36 - 38.

4 *N. Cartoian*, *Cărțile populare*, τόμ. I, București 1929, σ. 40.

Μέγας, «παρουσιάζεται ως άνίκανος μιμητής του Θεού, ως πρόσωπον κωμικόν¹, ήτοι ή δυϊστική άρχή έμετριάσθη τόσο, ώστε, άντί δυϊστικών, έχομεν σατυρικούς μύθους»². Αίτια του φαινομένου τούτου, και πάλιν κατά τον Γ. 'Α. Μέγαν, είναι ότι «εις την 'Ελλάδα ό βογομισμός δέν απέκτησε ποτέ την εξάπλωσιν, την όποιαν έλαβεν εις την άλλην βαλκανικήν, επειδή Κράτος και 'Εκκλησία έν Βυζαντίω κατεδίωξαν μετά σκληρότητος τους Βογομίλους»³.

Μετριασμός τής δυνάμεως του Διαβόλου έν σχέσει προς την του Θεού παρατηρείται και εις τās άντιστοιχους ρουμανικάς παραδόσεις, ίδιας τās αφορώσας εις την δημιουργίαν ζώων, πτηνών, έντόμων, φυτών και άλλων όντων. 'Αντιθέτως, εις τās παραδόσεις των Βουλγάρων, και άλλων τινών ένθων, ό Διάβολος «δέν είναι άνίσχυρός τις άντίπαλος του Θεού, πολλάκις μάλιστα παριστάνεται και πολύ ισχυρότερος αυτού»⁴.

Αί έλληνικάι δυϊστικάι παραδόσεις έχουν έν γένει χαρακτήρα εϋτραπέλων διηγήσεων, ίδιας αί υπό Χρ. Κορούλλου έν 'Αχαΐα καταγραφείσαι, έν πολλοίς δ' είναι και αιτιολογικάι των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων διαφόρων ζώων, φυτών και άψύχων όντων.

R É S U M É

Légendes dualistes néo-helléniques inédites.

par D. B. Economides

Parmi les légendes cosmogoniques du peuple hellénique une place importante est occupée par les légendes dualistes, selon lesquelles à la création des différents êtres, en dehors du principal créateur, a également participé le Diable, en étroite collaboration avec Dieu.

Des légendes analogues apparaissent dans la mythologie des anciens Grecs (Plat. Tim. 41 c.), des Égyptiens et des Perses.

Mais c'est dans le monde chrétien qu'on les rencontre plus largement

1 "Όπως είδομεν, ούτος είναι «κουτσός, μονοπόδαρος, λυκοφαγωμένος» και «πηγαίνει καβάλλα σ' ένα λαγό».

2 «Εις την συστηματικήν δέ διάπλυσιν αυτών συνετέλεσαν πρό πάντων τὰ παραμύθια». Ο. Dähnhardt, τόμ. I, σ. 124). Γ. 'Α. Μέγα, ένθ' άν., σ. 394.

3 Γ. 'Α. Μέγα, ένθ' άν., σ. 394.

4 Γ. 'Α. Μέγα, ένθ' άν., σ. 394.

diffusées, et spécialement chez les hérétiques: Gnostiques, Pauliciens et Bogomiles.

L'auteur publie dix de ces légendes néo-helléniques inédites d'origine chrétienne, avec leur variantes provenant du Péloponèse, de l'Épire, de la Thrace, de l'Étolie, de l'Eurytanie et de l'île de Milos. Ces légendes se rapportent spécialement à la création de l'homme, à l'accord d'Adam et du Diable, à la création du loup, de la chèvre, du lièvre, du buffle, du chameau, de la mouche qui pique les bestiaux (stomoxe), du moulin et de l'instrument de musique appelé «zournas» (ζουρνᾶς).

Dans ses annotations (pp. 21-18) l'auteur pose et examine les problèmes et questions relatifs à ces contes, et mentionne également les commentaires provenant de textes populaires ou savants, anciens ou contemporains, de la tradition grecque. Il compare en même temps ce matériel aux légendes analogues des peuples Bulgare et surtout Roumain.

Parallèlement à cet examen comparatif, il étudie aussi les rapports de ces légendes avec les croyances et les conceptions des Bogomiles, ainsi que leur origine.

Il remarque enfin qu'une des principales causes qui contribuèrent à la propagation de ces légendes est dûe sans doute à la doctrine des Bogomiles telle qu'elle a été formulée dans la «Panoplie Dogmatique» (Πανοπλία Δογματική), œuvre du moine byzantin Eftymios Zighavinos (fin du 11ème, comm. du 12ème siècle).

A propos du style et de la structure de ces récits néo-helléniques, on remarque que le Diable, l'esprit du mal, y est représenté comme incapable de lutter avec Dieu, et est décrit comme un personnage comique. De ce fait, les légendes dualistes helléniques ont en général un caractère gai et humoristique. Elles comportent enfin une explication étiologique des caractéristiques des animaux (loup, chèvre, buffle, chameau, etc.) et des êtres inanimés (moulin, zournas etc.) qui s'y réfèrent.